

**KAMUSAL VE ÖZEL ALAN EKSENİNDE MEDYA VE
MAHREMİYET**

Gülhanım KARAOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Doç. Dr. Naci İSPİR

RADYO, TELEVİZYON VE SİNEMA ANABİLİM DALI

2010

Her hakkı saklıdır.

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
RADYO, TELEVİZYON VE SİNEMA ANA BİLİM DALI

Gülhanım KARAOĞLU

KAMUSAL VE ÖZEL ALAN EKSENİNDE MEDYA VE
MAHREMİYET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

Doç. Dr. Naci İSPİR

ERZURUM – 2010

..... /..... / 2010

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "**Kamusalve Özel AlandaMedyaveMahremiyet**" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

. Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

. Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.

. Tezimin/Raporumun 3 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

..... / / 2010

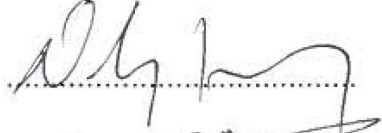
Gülhanım KARAOĞLU

TEZ KABUL TUTANAĞI
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Naci İSPİR danışmanlığında Gülhanım KARAOĞLU tarafından hazırlanan bu çalışma ... / ... / 2010 tarihinde aşığıdaki jüri tarafından Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı'nda jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç. Dr. Naci İSPİR

İmza

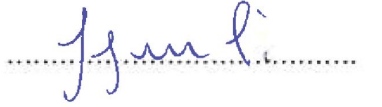
Jüri Üyesi : Prof.Dr. Abdulkuddüs BİNGÖL

İmza

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Fatma GEÇİKLİ

İmza

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. ... / ... / 2010

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	II
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ.....	IV
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM**KAMUSAL VE ÖZEL ALAN**

1.1.KAMUSAL ALANIN TANIMI	4
1.2.KAMUSAL ALANIN TARİHSEL GELİŞİMİ	8
1.3.ÖZEL ALANIN TANIMI	20
1.4.ÖZEL ALANIN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	22
1.5.GÜNÜMÜZDE KAMUSAL ALAN VE ÖZEL ALAN TARTIŞMALARI	24

İKİNCİ BÖLÜM**KAMUSAL VE ÖZEL ALANDA MEDYA VE MAHREMİYET**

2.1. MEDYA	30
2.2. MEDYA VE MAHREMİYET	35
SONUÇ.....	44
KAYNAKÇA.....	51
ÖZGEÇMİŞ	55

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAMUSAL VE ÖZEL ALAN EKSENİNDE MEDYA VE MAHREMİYET

Gülhanım KARAOĞLU

Danışman: Doç. Dr. Naci İSPİR

2010 - Sayfa: 65

Jüri: Doç. Dr. Naci İSPİR (Danışman)

Prof.Dr. Abdulkuddüs BİNGÖL

Doç. Dr. Fatma GEÇİKLİ

Modern iletişim çağında, kamusal alan-özel alan kavramları yeni bir boyut kazanmıştır. Özel hayat mahremiyetini yitirmiş, yeni iletişim teknolojileri ile kamusal alanda kendisine bir yer edinmiştir. Bu çalışmada kamusal alan-özel alan ekseninde medya mahremiyet ilişkisi tartışılmıştır. Çalışmanın ilk kısmı, kamusal alan ve özel alan kavramlarının tanımı, tarihsel gelişimi ile bu kavramların günümüzdeki tartışmaları hakkındadır. İkinci kısmında medya ve mahremiyet kavramlarına açıklık getirilmeye çalışılmış, özel hayatın pratiklerinin, metalaşarak, gerçekliğin yeniden üretimi ile kamusal alanı işgal etmesi üzerinde durulmuştur. Çalışmanın sonuç kısmında ise varılan sonuçlar hakkında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Alan, Özel Alan, Mahremiyet, Medya

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

AXIS OF THE PUBLIC AND PRIVATE MEDIA AND PRIVACY

Gülhanım KARAOĞLU

Advisor: Doç. Dr. Naci İSPİR

2010 - Page:65

Jury: Assoc. Dr.Naci İSPİR (Consultant)

Prof. Abdulkuddüs BİNGÖL

Assoc. Dr.Fatma GEÇİKLİ

At the modern communicationage, concepts of publicsphere-privatespherehavegained a new dimension. Privatesphere has lostprivacyandmade a placeforitself in thepublicspherewitknewcommunicationtechnologies. Inthisstudy, relation of media-privacy is discussed at theaxis of publicsphere-privatesphere. Thefirstpart of thestudy is aboutdefinitionandhistoricaldevelopment of theconcepts of publicsphere-privatesphereandtoday'sdiscussions of theseconcepts. At thesecondpart, totriedtoclarifytheconcepts of publicsphere-privatesphere, focused on theoccupation of publicspherebypractices of private life as reproduction of realitybycommodification. At theconclusion of thestudy, a general assessmentaboutreachedconclusions is made.

KeyWords: Publicsphere, Privatesphere, Privacy, Media

ÖNSÖZ

İlk insanların bir araya gelmeleriyle oluşmuş toplumsal yapılar günümüze kadar birçok aşamadan geçmiş ancak ortadan kalkmamıştır. Kalabalıklaşan, işbölümü ve uzmanlaşmanın yoğunlaştığı dünyamızda ise insanın toplumsal yanını ortadan kaldırmak daha bir imkansızdır. Ancak bu uzmanlaşma beraberinde insanları birbirine hem daha mecbur hem daha uzak kılmaktadır. İnsanlar emeklerine ve dolayısıyla kendilerine yabancılaşmakta, kendini var eden toplumdan uzaklaşmaktadır. Geleneksel yapıların ve toplumların dağılması, gücünü kaybetmesi kişileri daha özgür ama alternatif maliyet olarak da daha güvensiz bir ortama terk etmiştir. Günümüzün toplumlarında bireylerin etrafını bürokratik ağlar sarmıştır. İnsanlarla iletişimi kesilen, bürokratik hiyerarşiyle var olan insanlar daha fazla içine kapanmakta, dünyayla ilişkisinin temelini ise medya oluşturmaktadır. Dünyaya dair bütün algısı, bilgisi ekrandan geçmektedir.

Günümüzde insanını sarıp sarmalayan, kuşatan kitle iletişim araçları, kişinin bütün dünyaya ve gerçeğe dair algısına temel teşkil eden öğelerden biridir. Atomize olmuş, yalnızlaşmış, dijital ağlara ve elektrik devrelerine mahkûm bireylerden oluşan çağımız toplumlarının varlığa ve gerçeğe dair algısı ve bilgisi kitle iletişim araçlarından, özellikle de televizyondan kaynaklanmaktadır. Televizyonun görüntü ve ses birlikteliğine sahip olması, görseelliğin egemenliğini kullanması, ucuzluğu, kolay ulaşılabilirliği, toplumun her kesimine seslenme çabasının getirdiği dilindeki basitlik ve bunlardan daha önemli olarak eğlenceyi ve hazzı temel alması, her kesimden evin başköşesine yerleşmesine sebep olmaktadır. Görüntünün egemen olduğu, görerek ve görünerek var olunan çağımızda insanlar da görme ve görünmenin peşinde koşmaktadırlar. Bu da onları ekranla ve perdeyle daha bütünleştirmektedir. Bu bütünleşme beraberinde dünyayı medyadan, medya ve özellikle televizyonda görünenden ibaret saymayı getirmektedir. Medyayı her şeyin tek kaynağı gören kitleler için ise gerçeklik sadece ekranda, perdede yer almaktadır.

Baudrillard gerçeklik ilkesinin uzun yıllar sonucu ortaklaşa üretilen bir ilke olduğunu söylemektedir. Buradan da anlaşılacağı gibi dünyaya, topluma ve siyasal hayata dair algı toplumsal olarak üretilir. Bu üretim ise kamusal alan denilen mekânlarda, agoralarda, mahkemelerde vs. yerlerde üretilmektedir. Ancak kamusal alan

kavramı ve sınırları konusunda felsefe tarihi boyunca üzerinde ittifak edilmiş bir tanım yoktur. Her dönemde ve başka düşünürlerce farklı tanımlar yapılmıştır. Düşünürlerin fikirlerinin temeline koyduğu toplumsal katman, sınıf ya da kesim ile tarihin temel etkenine göre bu tanımlama değişmiştir. Helenistik kamu modelinde yetişmiş bir düşünür olarak Aristoteles kamusal alana başka değerler ve özellikler yüklerken, kapitalist dönemin düşünürü Habermas başka bir elbise biçmiştir. Bu kavramı anlamak ve üzerine konuşmak için bütün bu süreçleri ve değişimleri iyi bilmek, bu alanla doğrudan bağlantılı olan özel ya da mahrem alan kavramlarını iyi tanımak günümüzün sorunlarına bakarken çok gereklidir. Ülkemizde de özellikle laiklik temelli tartışmalarda baş aktör olan kamusal alan ve bu alanın sınırları konusu sanırım bu değişim çizgisine hâkim olmak ve dünyanın geldiği yeri iyi kavramakla bir nebze olsun çözüme yaklaştırabilir.

Günümüzde gerek siyasal toplumda kamusal alanın birçok unsurunu bünyesinde barındırması, gerekse modern insanın dünyayla iletişim kanalı olması hasebiyle medya hem mahrem ya da özel alana hem de kamusal alana etki edebilmekte, sınırları değiştirebilmektedir. Bu yanıylı medya bizce tartışılmaya değerdir. Biz de bu çalışmada medyayı, mahremiyeti, kamusal ve özel alanı tartıştık.

Çalışmamızda kaynak tarama yöntemini kullandık. Bunu yaparken konuyla ilgili yerli kaynakların yanı sıra yabancı kaynakları da taramayı ihmal etmedik.

Tez çalışmasını yürütürken anlayışını ve desteğini esirgemeyen danışmanım Doç. Dr. Naci İSPİR'e ve motive edici ve ufuk açıcı konuşmalarıyla bütün hocalarıma şükran borçluyum.

GİRİŞ

Kamusal alan-özel alan kavramları özellikle son yıllarda popülerlik kazanmış, bu alanda çeşitli akademik çalışmalar yapılmıştır. Bu kavramlar mahremiyet- medya ilişkisine getirilen çalışmaların odak noktası olmuştur. Bu çalışmada kamusal alan ve özel alanın tarihçesine, modern dönemdeki yapısal dönüşümüne ve kitle iletişim araç ve süreçleri ile nasıl ilişkilendirildiğine değinilmiştir.

İnsanların bir araya gelip topluluk oluşturmalarından beri, toplumsal ve bireysel sınırlar tartışılmıştır. Bu tartışmalarda bir yandan genelin fayda ve mutluluğu göz önünde tutulmaya çalışılırken, diğer yandan bireylerin yaşam alanlarına en az müdahalenin yolları aranmıştır. Düşünürlerin bu iki unsur arasında durdukları yeri de, içinde yaşadıkları toplumun kültürel, sosyal yapısı belirlemiştir.

Kamusal alan kavramının temelleri antik çağa kadar uzanan bir arka plana sahiptir. Yaşamda kamusal-özel alanların olduğu fikri bu çağlardan beri mevcuttur ve bu fikir demokrasi tartışmalarının merkezinde yer alır. Bu alanların ayrımı devlet alanı-toplum alanı veya mekansal olarak ev- ev dışı şeklinde yapılırken günümüzde kamusal alan ile özel alan sınırları silikleşmiş, dengelerin değişimi özel alanın kamusal alanı ihlali ile sonuçlanmıştır.

Kamusal alana dair ilk tanımlamalar Aristoteles tarafından yapılmış, Helenist kamu modeli temele alınarak “ev”-”polis” ayrımı yapılmıştır. Aristoteles’in bahsettiği üç yaşam tarzından bedene ait haz yaşamı, “ev”le ya da güncel tanımla özel alan ile ilgili iken; “polis”le ilgili siyaset yaşamı ve zorunlu ve ebedi ilişkilerin kurulduğu alan olan theoria yaşamı, kamusal alanla ilgilidir.

17. ve 18. yüzyıl filozofları kamusal-özel alan ayrımının kavramsal çerçevesini, siyasal iktidar ve doğa durumu üzerinden oluşturur. Bu filozoflar kamusalılığı akıl ve yasa çerçevesinde temellendirirler. Rousseau ise kamusal-özel alan ayrımını genel irade ve özel irade olarak tanımlarken, özel çıkarın ağır basmasının devletin sonunun habercisi olduğunu söylemektedir. Aydınlanma düşüncesi kamusalığa akıl temelinde yaklaşmaktadır. Kant, aklın kamusal kullanımının filozofların işi olduğunu ve bilgelerin bu akli kamu yararı için kullanmaları gerektiğini savunmaktadır.

Marx burjuva toplumunun eleştirisiyle yola çıkar, özel mülk sahiplerinden oluşan kamuya şüpheyle yaklaşırken kamuoyunu yanlış bilinç olarak nitelendirir. O'na göre kamuoyu burjuva sınıfı çıkarının maskesidir.

Kamusal alan kavramına önemli bir katkı da Frankfurt Okulu ve bu okulun önemli üyelerinden Horkheimer ve Adorno'dan gelmiştir. "Kültür endüstrisi" kavramıyla düşün dünyasında yer edinen bu filozoflar ve üyesi oldukları okul, araç-amaç akıl ya da nesnel-öznel akıl ayrımı ve günümüz toplumlarını araçsal akıl temelli eleştirmeleri ile kamusal alan tartışmalarına farklı bir pencere açmıştır. Kapitalist sistem odaklı bu eleştirilerde insanlar sadece tüketici kimlikleriyle var olurken sanat eseri dahil her türlü şey metalaşmıştır. Kitle iletişim araçlarının bu sistemdeki işlevi ise sistemin mesajlarını kitlelere taşımak, onları ikna etmek ve gösteri-eğlence aracılığıyla kitleleri uyuşturmaktır. Kitle iletişim araçları bu haliyle kitleler için hipodermik iğne ya da sistemin kurşunu olma fonksiyonu görmektedir.

Kamusal alan deyince elbette ilk akla gelen kişi Frankfurt Okulu'nun son temsilcisi Habermas'tır. Habermas, kamusalılığı hem tarihsel hem de normatif bir kategori olarak ele almıştır. Habermas, kamusalılık, kamu, kamuoyu, kamusal alan gibi kavramların tarihsel dönüşümünü ele almış, normatif bir kategori olarak da iletişimsel eylem teorisi ile iletişime dayanan yeni bir kamusal alan modeli üzerine düşüncelerini ifade etmiştir. O, kamusalılığı iletişim alanı veya eleştiri ortamı olarak ele alan bu modelle, kamusal ile özel alanın sınırlarının değiştiği, bozulduğu günümüz toplumlarında demokratik kurumların karşılaştığı sorunları ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır.

Habermas'a göre kamusalılık tarihsel seyri içinde alan olarak genişlese de fonksiyon bakımından zayıflamıştır. O'nun için kamusal alan siyasi iletişim alanıdır ve kitle iletişim araçları tarafından yönlendirilmektedir. Bu da demektir ki, kamusal alanın siyasi işlevlerini yerine getirebilmesi için iletişim alanının ussallaştırılması gerekmektedir.

Bütün bu tartışmalarda özel alan ise sınırlı bir yer edinmiş, genelde tartışmalar kamusal alan üzerinden yürümüştür. İletişim çağının ve iletişim devrimlerinin yaşandığı

günümüz toplumlarında ise medyanın da etkisiyle özel alan ve bu alanın sınırları, mahremiyetin korunması önemli bir noktayı işaret etmektedir. Mahremiyet ve özel alana saygı, haber edinme hakkı, bireysel özgürlükler, medyanın sınırları günümüzde sıkça duyduğumuz kavramlardır. Son yıllarda hayatımıza giren internet, sosyal medya mahremiyet tartışmalarını farklı mecralara taşımaktadır. Yalnızlaşan, tüketici kimliğiyle var olmaya çalışan, yabancılaşan çağımız insanı sosyalleşmeyi internete havale etmekte, dünyasını ekran ve perdeyle sınırlandırmaktadır. Bu durum mahremiyet, kamusal alan, özel alanın sınırları ve medyanın bütün bu sorunlar konusundaki etkileri gün geçtikçe daha fazla tartışmaya açılmakta ve farklı toplumsal ve düşünsel kesimlerden başka başka yorumlar gelmektedir.

Kitle iletişiminde yaşanan teknolojik gelişmeler, yayın politikalarının daha çok maddi kaynaklı nedenlerle geçirdiği değişimler, kitlenin sadece hedef olmaktan çıkıp büründüğü kaynak-araç-hedef rolü gibi sayabileceğimiz çeşitli etkenler, mahremiyeti “ev”in dışına çıkarmış, onu görünen kılmış, yeniden üretilebilir bir meta haline dönüştürmüştür. Modern iletişim şekli, enformasyonun üretim şeklini ve alanını genişleterek, onu ticari bir mal konumuna sokmuştur. Kitle ve kitle iletişimi üzerine yapılan tartışmalara, izleyicinin, aynı zamanda mesajı üreten konumunda da bulunması farklı bir pencere açmıştır. Kitle, bu anlamda iletişimde pasif taraflıktan çıkmış, aktif konuma gelmiştir. Ancak elbette ki bu üretim ve enformasyon da tartışmaya açıktır. Bu enformasyonun ne kadarı kamusal alanda yer almalıdır? Günümüz insanı nasıl bir kamusal alan düşünmektedir? Kamusal alanın sınırları ve mahremiyetin ölçüsü ne olmalıdır? gibi sorular her geçen gün çoğalmakta, bu sorulara konsensüs halinde cevaplar aranmaktadır.

Biz de bu tezimizde, bu tartışmalara, kamusal ve özel alanın tanımlarını yapıp, bu kavramların tarihsel olarak nasıl bir seyir izlediğini, farklı dönemlerde bu konularda neler söylendiğini kısaca anlatarak; günümüze geldiğimizde de bu tartışmada önemli bir etken olan medyanın rolünü ele alarak katkı sağlamaya çalıştık.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAMUSAL VE ÖZEL ALAN

1.1.KAMUSAL ALANIN TANIMI

Habermas'ın, 1962 yılında basılan “Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü: Burjuva Toplumu Kategorisi Üzerine Bir İnceleme” adlı kitabında tartıştığı “kamusal alan” kavramı, 1980’lerde hem doğuda hem de batılı toplumlardaki genel değişimlerle tekrar tartışılmaya başlanmıştır.

Orta ve Doğu Avrupa’daki sosyalist rejimlerin çöküşü, Doğu bloğunun dağılması ve soğuk savaş odaklarının yeniden şekillenmesi, devlet-toplum ilişkisinin yeniden yapılandırılmasını zorunlu hale getirmiştir. Devletin görevleri arasında yer alan eğitim, sağlık, güvenlik gibi birtakım faaliyetlerin sivil toplum kuruluşlarınca karşılanabilirliği fikri, 18. yüzyılda batıda ortaya çıkan “sivil toplum” kavramına yeniden popülerite kazandırmıştır. Dünya ekonomisindeki değişimler, devletin ekonomiden elini çekmesi ve serbest piyasa düzeninin kurulması gerektiğini savunan tezler, insan hakları, doğal düzen, kadın-erkek eşitliği üzerine yürütülen kampanyalar gibi toplumsal hareketlerin de bu tartışmalara hız kazandırdığı söyleyebiliriz.

Sivil toplum, “devletten farklı, fakat ne özel ne de kamusal, ya da belki her ikisi birden olan, yalnızca ailenin özel alanından ve devletin kamu alanından ayrı bir dizi toplumsal etkileşimi kapsamakla kalmayan, fakat daha özgül olarak ayırt edici bir ekonomik ilişkiler ağını, pazar alanını, üretim, dağıtım, değişim alanını da içeren ayrı bir insan ilişkilerini ve etkinlik alanını temsil eder”¹.

Sivil toplum kavramı, aile özelini, toplumsal hareketleri ve örgütlenmeleri, kamusal ilişkileri kapsayan geniş bir kavram olarak kullanılmaktadır. Bu tanımda kamusal alan, özel alanın dışında kalmakta, başkalarının katılımına açık ilişki biçimlerini ifade etmektedir. Ne var ki, sivil toplum tartışmaları gibi “kamusal alan” kavramı tartışmaları da süregitmekte, kamusal-özel ayrımı her geçen gün yeni bir boyut kazanmaktadır.

¹ Meral Özbek, *Kamusal Alan*, Hil Yay., İstanbul 2004, s. 27.

Kamusal alan kavramı, son yıllarda hem Avrupa hem de Türkiye’de sıkça tartışılan konulardan biridir. Felsefe, antropoloji, siyaset bilimi, iletişim bilimi, hukuk gibi birçok alanda anahtar kavramlardan biri olan bu kavramın mahiyeti konusunda henüz üzerinde görüş birliğine varılamamıştır. Kavrama ilişkin belirsizlik, farklı görüşlere göre tanımlama ve içerikle doldurma keyfilğini ve buna bağlı olarak da keyfi uygulamalara sebep olmaktadır. Ayrıca ulus-devletlerin hüküm sürdüğü ama aynı zamanda küreselleşmenin getirdiği sorunlarla da baş etme mücadelesinin yoğun olarak yaşandığı günümüz dünyasında farklı kimlik ve görüşlerin nasıl temsil edileceği, toplumsal hayata nasıl yansıtılacağı, yansıtılacağı da önemli sorunlardandır. Bütün bu sorunların konuşulmasında ve nihayete erdirilmesinde kamusal alan kavramının içinde nasıl ve ne ile doldurulduğunun önemi büyüktür.

Kamu kelimesi sözlükte “bütün, cümle, herkes, amme, bir ülke halkının tamamı” anlamlarına gelir. Kamusal kelimesi de “kamuyla ilgili” olanı, “umumi”yi ifade eder². Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük (1998) kamusal kelimesini “kamuya ait” olarak tanımlamaktadır. Aynı sözlük kamu kelimesine birinci anlam olarak “hep, bütün” karşılığını vermekte, bu anlamın kullanıldığı bir örnek olarak Yunus Emre’nin şu şiirini aktarmaktadır: “ Biz kimseye kin tutmayız/ Kamu alem birdir bize”³.

“Kamu” sözcüğünün İngilizcede bilinen ilk kullanımı “kamu”yu toplumun ortak çıkarı ile bir tutmaktır. Örneğin, 1470’te Malory, İmparator Lucyus’tan “Roma’nın kamusal iyiliğini sağlayan diktatör” diye söz ediyordu. Bu kullanımından yaklaşık yetmiş yıl sonra, ‘kamu’ kelimesi ‘genel gözleme açık ve ortada olan’ şeklinde yeni bir anlam daha kazanmıştır.⁴ On yedinci yüzyıl sonlarına gelindiğinde, bugünkü kullanımına yakın olarak ‘kamusal’ kavramına, ‘herkesin denetimine açık olan’ şeklinde bir anlam yüklenmiştir. Fransızcada “le public” karşılığı olan kamu kelimesi ilk olarak tiyatro izleyicilerinden oluşan topluluğu tanımlamak için kullanılmıştır. Bunun yanı sıra, Rönesans döneminde genel olarak ortak çıkarı, siyasal topluluğu ifade etmiş ve zamanla sosyalliğin özel bir bölgesi haline gelmiştir. Batıda, ‘kamu/sal’ olanın kimleri içerdiği ve ‘kamuya’ çıkıldığında çıkılan yerin neresi olduğu tartışmaları, on sekizinci yüzyılda ön plana çıkmıştır. Buna göre ‘kamusal’ kavramı, yalnızca aile ve yakın

² D. Mehmet Doğan, *Büyük Türkçe Sözlük*, Gerçek Hayat Dergisi Hediyesi 2001, ss. 696-697.

³ Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Ankara 1998 s. 1180.

⁴ Richard Sennett, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, (Çev: Serpil Durak- Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yay., İstanbul 2002, s.32.

arkadaş kesimlerinden farklı konumu olan bir toplumsal yaşam bölgesi değil, görece çok çeşitli insanları içine alan, tanıdıkların ve yabancıların da dahil olduğu alan anlamına da gelmiştir. Bu kamu bölgesinin odak noktası farklı birçok grubun bir araya gelmesine imkân tanıyan şehir merkezleridir⁵.

Habermas, kamusal alanı, modern toplumda kamuoyunun biçimlenmesini sağlayan merkezi bir alan⁶, sivil toplumun içinden ortaya çıkan özgül bir alan⁷, yurttaşların ortak meseleleri hakkında müzakerede bulundukları kurumsallaşmış bir söylemsel etkileşim alanı olarak tanımlar⁸.

Kişiselliğin egemen olduğu bu toplumun alanı ise Sennett'e göre, sürekli kullanılan bir yer değil 'ölü kamusal alan'dır. O, kamusal alanın terk edilmesinin mahrem ilişkileri, özele ilişkin olanı daha cazip kıldığını söylemektedir⁹.

Tüm bu bakış açılarının ışığında; kamusal alanın, bu dünyada farklı konumlar işgal etmekte olan herkesin bir araya toplandığı bir yer olma özelliği gösterdiğini söyleyebiliriz¹⁰.

Kamusal alan kavramıyla ilişkili bir diğer önemli nokta kamusal alan-özel alan ayrımı ve bu ayrıma bağlı olarak modern dünyada oluşan yabancılaşma, kitlesel yalnızlık gibi sorunlardır. Burada temel olarak kamu ve özel kavramlarının farkı önemlidir. Kamu terimi birbiriyle yakından alakalı iki olguya göndermede bulunmaktadır: Bunlardan birincisi kamu alanında ortaya çıkan her şeyin herkes tarafından, kamuyu oluşturan bütün bireyler tarafından duyulabilir ve görülebilir olmasıdır. Kamusal alan en geniş açıklığa sahip olma bakımından özneler ya da bireyler arası bir alandır. Bu noktada hakikat duygusu toplum tarafından üretilen, uzun bir zaman zarfında üretilmiş bir duygudur. Hakikat duygusunun kamusal alana bağlı olması gibi özel alanın varlığı da kamusal alana bağlıdır. "Tümüyle özel bir yaşam sürdürmek, başkaları tarafından görülmenin ve duyulmanın sağladığı gerçeklikten; başkalarıyla 'ortak bir şeyler dünyası' aracılığıyla birleşmenin ve ayrılmanın sağladığı nesnel bir

⁵Sennett, ss.32-33.

⁶ Özbek, s.20.

⁷ Özbek, s.27.

⁸ Özbek, s.28.

⁹Sennett, s.27.

¹⁰ Eda Dedeoglu, Çağdaş Metropolda Görünmeyen Sınırlar ve Kamusal Alanın Yitimi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen bilimleri Enstitüsü, İstanbul 2008, s.9.

ilişkiden; yaşamın kendinden daha kalıcı bir şeyler başarma olanağından yoksun kalmak demektir”¹¹.

Kamu teriminin ilgili olduğu ikinci olgu herkes için ortak bir dünyayı anlatmasıdır. Ancak bu dünya, doğal, coğrafi anlamda bir dünya değildir. İnsanlar tarafından oluşturulan ve yaşatılan, bireyler ve toplumlar arası münasebetlerden ve meselelerden ve insani olarak yaratılan şeylerden ibaret bir dünyadır. “Şeylerden oluşma bir dünya, çevresinde oturmakta olanlar tarafından ortak sahiplenilen bir masa gibidir; arada olan her şey gibi bu dünya da insanları hem birbirine bağlar hem de birbirinden ayırır”¹².

Farklılıkların öne alındığı, bireysel unsurların önem kazandığı topluluklarda kişiler daha fazla içe dönmekte, yalnızlaşmakta, kendi varlığını koruma ve kamusal alana sunma çabası içine girmektedir. Bu ise ortak paydaları her geçen gün ve eylemle beraber daha fazla yok etmektedir. Sennett, kamusal ile özel arasındaki farkın kalktığı günümüzün toplumlarını ‘mahrem toplum’ olarak adlandırmaktadır. “Mahremiyet”; sıcaklık, güven ve duyguların açıkça ifade edilmesi gibi şeyler çağırıştırır. Fakat kendi deneyimlerimizin ufku içinde, tam da bu psikolojik faydaları içinde bulmayı beklediğimiz ve bir anlamı olan toplumsal yaşam bu psikolojik ödülleri sunmadığı içindir ki, dışımızdaki, kişi dışı dünya bize yararsız görünür; bayat ve bomboştur”¹³.

Sennett, Riesman’ın, Batı toplumlarının, insanların hissettikleri içsel amaçlara ve duygulara dayanan eylemlere giriştikleri ve taahhütlerde bulundukları iç-yönelimli bir toplumla bu duygu ve taahhütlerin öncelikli başkalarının ne hissettiklerine bağlı olduğu öteki-yönelimli toplum karşılaştırmasında birinci toplum şeklinden ikinci toplum biçimine dönüştüğü fikrine katılmamaktadır. Ona göre aslında tersi gerçekleşmektedir. Ancak insanların tamamen içe gömüldükleri, kendi duygu ve yaşamlarına döndükleri bir ortamda iç dünyada neler olduğunu gerçek anlamıyla kimse bilememektedir. Bireyler günümüzde, sadece ortak anlamlandırma sistemiyle üstesinden gelinebilecek kamusal durumlara kişisel duygularıyla yaklaşmaktadır¹⁴.

¹¹HannahArendt, *İnsanlık Durumu Seçme Eserler 1*, (Çev: B.Sina Şener), 2.Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2003, s.95.

¹²Arendt , ss.95-96.

¹³Sennett, s.18.

¹⁴Sennett, s.18.

Kişiselliğin egemen olduğu bu toplumun alanı ise Sennett'e göre, sürekli kullanılan bir yer değil 'ölü kamusal alan'dır. O, kamusal alanın terk edilmesinin mahrem ilişkileri, özele ilişkin olanı daha cazip kıldığını söylemektedir¹⁵.

Sennett'in bahsettiği mahrem toplumda siyasi kategoriler psikolojik kategorilere dönüşmüştür. Grup çıkarları ve kolektif eyleme dayanmayan ruh hali ve duygu paylaşımı yüceltilir. Toplumsal ilişkiler, bireylerin içsel psikolojik kaygılarına yaklaştığı ölçüde gerçek, inandırıcı ve sahici olma özelliklerini kazanırlar¹⁶.

Kamusal alan bu haliyle birey ve toplulukları birleştirip, ortak paydada toplama özelliklerini kaybetmiş, birbirleriyle herhangi bir bağı olmayan insanların geçip gittiği, tükettiği, sadece kısa bir süreliğine uğradığı bir alana dönüşmüştür.

Sennett ise; kamusal alanı, insanların belirli mekanlarda yoğun toplumsal ilişkiler kurma olanaklarına sahip olmaları olarak açıklar. Bu toplumsal ilişkiler, başkalarıyla karşılaşarak ve samimi deneyimlerle, bireysel kişiliğimizi geliştirebilmemize olanak tanır. Ancak, günümüzde, kamusal alan içinde insanların bir araya gelip örgütlenişi, Sennett'in "mahremiyet ideolojisi" altında açıkladığı, toplumdaki bütün kötülüklerin kaynağını kişi dışılıktan ve yabancılaşmadan aldığı görüşü, toplumsal yaşamın kendilerini rahatsız eden koşullarının, ortak kimliği korumak adına değiştirilmekten kaçınılmasıyla, artık, cemaatlerin varlığının ve bu varlığın korunmasının kendi içinde bir amaca dönüştüğüdür. Bu da, Sennett'in deyişiyle; aynı olmak zorunda olmaksızın, insanların birlikte hareket edebilecekleri bir alan olan kamusal alanın çöküşü anlamına gelmektedir¹⁷.

1.2. KAMUSAL ALANIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Kamusal alana dair ilk belirlemelerin Eski Yunan'da, Aristoteles tarafından yapıldığı görülmektedir. Günümüzde ise J. Habermas, R. Sennett, Z. Bauman, N. Fraser, O. Negt- A. Kluge ikilisi gibi düşünürler tarafından bu tartışma devam ettirilmektedir.

¹⁵Sennett, s.27.

¹⁶Sennett, s.334.

¹⁷Devrim Sezer, Mahremiyetin Despotlukları: Kamusal İnsanın Çöküşü Üzerine Bir Deneme, *Körotonomedyä*, Erişim Tarihi: 5 Eylül 2010, <http://www.korotonomedyä.net/kor/index.php?id=6.102.0.0.1.0>.

Aristoteles'in kamusal alan görüşü, yaşadığı toplum ve içinden geldiği düşünce geleneği ile ilişkilidir. Filozofun içinde yetiştiği Helenist kamu modeline göre özgür yurttaşların ortak kullandığı 'polis' alanı ile bireylere ait 'ev' alanı birbirinden ayrıdır. Birinci alan özgürlük ve istikrar alanı olma, agoralarda yaşanma, kamusal işlerin görülme ve ortak eylemlerden oluşma özelliklerine sahipken ikinci alan zorunluluk ve doğaya bağımlılık alanı olma, aile içinde yaşanma özelliklerini içinde barındırır. Köleler, işçiler, kadınlar, barbarlar, çocuklar 'polis' alanının dışındadır. Helenist kamu modeli alanı bu anlamda ikiye ayırmıştır ve bu modelin etkisi bütün Yunan filozoflarında görülebilir¹⁸.

Aristoteles'in kamusal ve özel alana ilişkin görüşleri insanın siyasal bir varlık olmadan önce toplumsal bir varlık olduğu fikri temelindedir. İnsanlar, yurttaşların eşit ilişkiler kurduğu siyasi faaliyetlerin yanında, bir aile üyesi ve reisi olarak aile içi faaliyetlerde bulunmaktadır. Aile, insanların doğal istek ve ihtiyaçlarına bağlı olarak yaşam sürdürdükleri, zorunluluk çerçevesinde kurulan bir alandır.

Aristoteles insanların özgürce seçebileceği üç yaşam tarzından bahsetmektedir. Bunlar; bedene ait hazların keyfini süren 'haz yaşamı', 'polis'in sorunlarının ilgilendiği 'siyaset yaşamı' ve zorunlu ve ebedi şeyleri sorgulamaya adanmış 'theoriayşamı'dır¹⁹.

Aristoteles kamusal alanı, siyasi topluluk olarak belirler ve bu topluluk özgür yurttaşların katılımıyla oluşur. Erkeğin yiyecek sağlayacağı, kadının ise doğurganlığı ile oluşan ekonomik olan ise aileye ait bir sorundur. Ailede insanlar doğal ihtiyaç ve isteklerine bağlı yaşar ve aile ilişkileri zorunluluk temelinde kurulur. 'Polis' alanı ise özgürlük temelinde kurulup erdemin de edinilebildiği yegâne alandır. Erdemli yaşayanlar ise yurttaş olmayı hak edebilirler. Yurttaşın yaşamının amacı 'iyi yaşam'; bu yaşamı, insansal erdemi, iyiyi ve mutluluğu araştırmak ise siyasetin görevidir. Siyasetin amacı filozofa göre iyi yaşamdır²⁰. Ancak iyi yaşam da yaşamın zorunluluklarının karşılanmasıyla gerçekleşebilir.

¹⁸ Nazile Kalaycı, *Kamusal alan Kavramı Üzerine Bir İnceleme: Aristoteles-Marx-Habermas*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Ün., Sosyal Bilimler Ens., Ankara 2007, s.70.

¹⁹ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, (Çev:Saffet Babür), Ayraç Yay., Ankara 1997, s. 109.

²⁰ Aristoteles, ss. 110-120.

Helenist kamu modeli etkisinin görülebileceği filozoflardan biri Platon'dur. Platon'un devletinin temelinde yasalar değil erdemler vardır ve insan ve bilgi sınıflaması onun alan ayrımlarına yansımaktadır. Platon ideal devleti sınıflara bağlı olarak ele almış, her sınıfa karşılık ise bir görev ve erdem belirlemiştir. Yöneticiler yönetme işini yerine getirdiği ölçüde bilgelik erdemine sahip olurken koruyucuların işi korumak, erdemleri ise cesarettir. El işçileri sınıfı ise üretmek işiyle meşgul olurken ölçülülük erdemine sahip olabilecektir. Bütün bu erdemlerin temeli ve kaynağı ise adalet erdemidir. Bu erdem devletin ve halkın da mutluluğunun kaynağıdır. Bu anlamda devletin temeli yasalara değil erdeme dayanır ²¹.

Bu devlette akıl gücü ile devlet gücünü birleştirebilen, sanı ile bilgiyi birbirinden ayırt edebilen, iyinin kendisine yönelen, görünümlere aldanmayıp idealara ulaşan ve buna kabiliyeti olanları da idealara ulaşma noktasında teşvik eden filozoflar kral olmalıdır. Devletin temelini yasaların oluşturması gibi yasaların nihai amacı da erdemli yaşayışı sağlamaktadır.

Platon, Helenist kamu modelinde olduğu gibi toplumu alanlara göre değil sınıflara göre açıklamaya çalışmıştır. Bu anlamda her ne kadar sınıfların kendi içinde belli görevleri olsa da bu sınıfların bütün sorunları kamusal alanda temsil edilebilecek, ödevler kamusal alana taşınabilecektir. Platon'un bu görüşü özel alan- kamusal alan ikiliğini ortadan kaldırmaya dönük bir boyut da taşımaktadır.

17. ve 18. yüzyıl filozoflarının kamusal alana ilişkin görüşleri de Aristoteles'in 'doğa durumu' ve buna karşıt olarak 'siyasal iktidar' ayrımı temelinde hareket etmiştir. Bu yüzyıllardaki filozoflar kamusalılığı genel anlamda akıl ve yasa çerçevesinde temellendirmişlerdir. Locke, Hobbes ve Rousseau kamusal alanı 'siyasal toplum' veya 'sivil toplum', bu toplumları doğa durumuyla ilişkisi içinde ele almışlar ve kamusal'ıdoğal'ın karşıtı olarak kullanmışlardır. *“Locke, sivil toplumda doğa durumunun güvence altına alındığını dile getirmiş; Hobbes sivil toplumun doğa durumunu sonlandırdığını söylemiştir. Rousseau, Locke'un düşüncelerine karşıt bir görüş dile getirmiş, Toplum Sözleşmesi'ni doğa durumunun ilerleyen*

²¹ Platon, *Devlet*, (Çev:S. Eyüboğlu, M.A.Cimcoz), Remzi Kitabevi, İstanbul 1992, ss.427-430.

*toplumsallaşmayla içine düştüğü savaş durumunu sona erdiren bir sözleşme olarak belirlemiştir*²².

Bu düşünürlerden Rousseau Toplum Sözleşmesi'ni, yaptığı 'genel irade' ve 'özel irade' ayırımına bağlı olarak ele almaktadır. Bu ayırım aynı zamanda kamusal alanda farklılıkların temsil edilmesinin gerekip gerekmediği sorusuna da yanıttır. Filozofa göre her birey insan olarak özel iradeye, yurttaş olarak da genel iradeye sahiptir. Özel irade özel çıkarları ön planda tutarken genel irade ise ortak çıkarları öne çıkarır²³.

Rousseau bu noktada genel iradeden ve toplumsal çıkardan yana tavır almakta, özel çıkarın ağırlık kazanmasının devletin sonunun habercisi, farklılıkların kamusal alanda temsil edilmesinin ise devletin sonunu getirebilecek bir tehlike olduğunu söylemektedir²⁴.

Aydınlanma düşüncesi ise kamusalığa akıl çerçevesinde bakmaktadır. Aydınlanma aklın kamusal kullanımının yaygınlık ve geçerlilik kazanmasıdır. Aklın kamusal kullanımı Kant'a göre filozofların işidir ve filozoflar sayesinde aklın çıkarları egemen olabilir. Aklın kamusal kullanımı 'bir kimsenin, örneğin bir bilgenin, bilgisini ya da düşüncesini, yani aklını, onu izleyenlere, okuyanlara yararlı olacak biçimde sunması', özel kullanımı ise 'bir kimsenin kendi işi ve memuriyeti çerçevesinde kendine verilmiş toplumsal bir görev içinde aklını kullanmasıdır'²⁵.

Ancak bütün bu 17. ve 18. yüzyıl filozoflarındaki kamusal alan kullanımının burjuva toplumuyla herhangi bir ilişkisi yoktur. 19. yüzyılda ise sivil toplum doğa durumuyla ilişkili ve karşıtlığı temelinde değil, siyasal devletle ilişkili olarak ele alınmıştır. Bu noktada Hegel ve Marx önemli birer kavşaktır. Marx sivil toplumu bireyciliğin ve bencil ekonomik çıkarların alanı olarak tanımlarken Hegel ise bireyciliğin aşıldığı ve evrenselliğe doğru yol alınan bir alan olarak değerlendirmektedir.

²² Kalaycı, s.17.

²³J.J.Rousseau, *The Social Contract*, (Trans by H.J. Tozer), Hertfordshire:WordsworthEditions Ltd., 1998, s.59'den Akt.: Kalaycı, s.13.

²⁴J.J.Rousseau, *The Social Contract*, (Trans by H.J. Tozer), Hertfordshire:WordsworthEditions Ltd., 1998, s.30'den Akt.: Kalaycı, s.14.

²⁵I.Kant., "Aydınlanma Nedir (?) Sorusuna Yanıt", *Seçilmiş Yazılar* (Çev: Nejat Bozkurt) Remzi Kitabevi, İstanbul 1984, s.216.

Marx özel mülk sahiplerinden oluşan kamuya şüpheyile yaklaşmakta, kamuoyunu ise yanlış bilinç olarak ifade etmektedir. Ona göre haklı olan ile yanlış bilinç, insanların üzerinde uzlaştıkları görüşler karıştırılmamalıdır. Mülkiyetin haksız dağılımı ve kamuya girebilmek için taşınması gereken özelliklere ulaşmak anlamındaki fırsat eşitsizlikleri devlet ve toplumu karşı karşıya getirmektedir. Bu karşı konumlanış ise kişinin ‘kamusal insan’ ve ‘özel insan’ olarak ikiye ayrılmasına neden olmaktadır. Bu da toplumsal yabancılaşmaya yol açmaktadır²⁶. Richard Sennett işte bu kamusal insanın çöküşünden, ortadan kalkmasından bahsetmektedir.

Kamusal alanla ilgili felsefe tarihinde sonraki düşünürler Kant, Hegel ve Marx’ın düşünceleriyle hesaplaşarak fikirlerini ortaya koymuşlardır.

Kamusal alan kavramı tarih içinde birbirine yakın olmakla birlikte farklı anlamlar kazanmıştır. Kamusal alan- özel alan ayrımının ilk tarihsel örneği Antik Yunan dönemine kadar uzanır.

“Yunan felsefesindeki kamusal-özel ayrımı, siyasetin kamusal dünyası ile aile ve ekonomik ilişkilerin özel dünyasına dayanıyordu²⁷.” “Özgür yurttaşların “ortak olarak “ kurdukları ve yaşattıkları kamusal alan ve her kişinin sadece kendine düşen alana sahip olduğu özel alan (oikos)²⁸.”

Tarihe bakıldığında, ilk olarak Helenist dönemde “özel” ve “kamusal” kavramlarından söz edildiği görülür. Bu dönemde bu kavramlar idia ve koine olarak karşılanmış, “ev alanı” ile polis arasındaki farklılık, bu ayrım çerçevesinde belirlenmiştir. İlki tek tek bireylere ait olanı, geçiciliği ve zorunluluğu vurgular; yaşamın üretildiği alandır. Bu üretim bir yandan nesillerin devamını, öte yandan besin üretimini kapsamaktadır; bu üretimin yapıldığı yer ev alanıdır. Kadınlar ve köleler bu alanda yer alır. Berikiyse özgür, eşit, eğitilmiş, servet sahibi yurttaşlardan oluşan, istikrar ve özgürlük alanıdır²⁹.

²⁶J.Habermas, *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü*, (Çev: Tanıl Bora-Mithat Sancar), İletişim Yay., İstanbul 2003, ss.155-156.

²⁷ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev:OsmanAkinhay-Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 1999, s. 380.

²⁸ Filiz Çulha Zabcı, *Siyasal Kuramda Kamusal Alan Sorunsalı: Habermas ve Arendt*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997, s.19

²⁹İzzet Özcan, *Sivil Toplum Ve Kamusal alan Tartışmaları Çerçevesinde Türkiye’de Devlet İle Sivil Toplum İlişkisi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi),Dumlupınar Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya, 2008, ss.11-13.

“Oikos, fayda ilkesinin ve zorunlu etkinliklerin yer aldığı ev ve ekonomi hayatını temsil eder. Bu alan bir zorunluluk ve geçicilik alemi, onun karşısında yer alan kamusal alan ise bir süreklilik ve özgürlük alemi olarak görülür. Kamusal yaşam, genellikle Pazar meydanında (agora) ortaya çıkmaktadır, ancak mahkemelerdeki tartışmalar, savaştaki ve atletik oyunlardaki pratikler yoluyla da kurulmaktadır³⁰.”

Arendt’e göre kamusal yaşam, kent devleti içinde yukarda ifade ettiğimiz mekanlarda ortaya çıksa da, fiziki konum itibarıyla bu alanlarla sınırlanmış değildir. Ona göre polis, insanların birlikte eylemde bulunmalarından ve konuşmalarından doğan, “özgürce seçilmiş çok özel bir örgütlenme biçimini ifade eder ve hiçbir surette insanları bir düzen dahilinde bir arada tutmak için gerekli bir eylem biçimi değildir³¹.”

Bu açıdan polisin ya da kamusal alanın gerçek mekanı, bir arada yaşayan, eylem ve konuşma etkinliğini yerine getiren insanlar arasında yer alır. Bu bağlamda Arendt, ‘nereye gidersen git yanında polisi de götüreceksin’ sözünü, sadece Yunan kolonizasyonunun bir parolası olarak görmez. Ona göre bu söz, “aynı zamanda konuşmanın ve eylemin her an ve her yerde kendilerine yer açtığı katılımcılar arasında bir mekan oluşturabildiği yolundaki yerleşik kanaati de ifade etmektedir³².”

Aristoteles’e göre “kamusal alan” (koine) siyasetin yapıldığı yerdir. Bu nedenle, Aristoteles’in siyaset felsefesinde kamusal alanı belirleme problemi, siyasetin yapıldığı alanı, siyasetin amacını ve bu alanda kurulan ilişkilerin özelliğini belirleme problemidir. Kamusal alanı belirleme problemi, pratik bilimlerin konusudur; onların arasından da etik ve siyaset biliminin. Siyaset biliminden bağımsız bir bilim olmayan etik, siyasete giriş bilimidir; siyasetin temellendirildiği yerdir. Bunun nedeni, kişisel yaşam ile siyasal yaşamın bir süreklilik içinde olmasıdır³³.

Siyaset araştırmasının amacı, insansal erdemi, insansal iyiyi ve insansal mutluluğu soruşturmadır. İnsansal erdem ise bedeninin değil, ruhun erdemidir; mutluluk ruhun bir etkinliğidir³⁴.

³⁰Zabcı, s.19

³¹Arendt, s.26.

³²Arendt, s. 272.

³³ Aristoteles, *Lehrewom Beweis Oder Zweite Analytik*, (Übstz. WonEugenRolfes), Hamburg:FelixMeinerVerlag, 1976: 89b9 ‘den Akt.: Kalaycı, s.26

³⁴ Aristoteles, s.110a210-20

Demek ki siyaset biliminin amacı mutluluk, konusu ruhtur. Aristoteles’e göre, mutluluğun koşulu olan iyi yaşamın, erdemli yaşamın ne olduğunu söylemeden önce siyasi şeylerin doğalarını belirlemek gerekir. Çünkü siyaset felsefesi, siyasi şeylerin doğalarını anlama girişimidir. Bu girişim, siyasi kanılar tarafından kuşatılır. “Siyasi bilgi ya da siyasi kanı tarafından yönlendirilmek, siyasi yaşamın özünde vardır çünkü³⁵”

Siyaset felsefesinin konusu “politik olan”, yani polis’e ilişkin olandır. Polis’in belirlerken kamusal ve özel alanları birbirinden ayıran, daha doğrusu yaşamın zorunlu unsurlarını karşılayan özel alanı kamusal alandaki özgür ve siyasi yaşamın koşulu olarak belirleyen Aristoteles erdemli yaşamın yurttaşlar arasındaki ilişkilerde ortaya çıktığını dile getirir. Aristoteles’in devlet için belirlediği erek de özgürlük değil, erdemli yaşayıştır. Erdemli yaşayış belirli bir refah düzeyini ve boş zamanı gerektirdiğinden, iyi bir siyaset adamının hedefi yurttaşları için refah ve boş zaman sağlamaktır.

Aristoteles’e göre erdemlerin kamusal alandaki ilişkilerde söz konusu olması doğa gereğidir. Çünkü doğa özgür yurttaşların ve kölelerin bedenlerini ayrı ayrı yapmayı amaçlamıştır. Doğanın her yerinde üstün olanla aşağı olan vardır. Bunun bir örneği canlı varlıkta da görülür. Bunun gibi hayvanın insan tarafından, kadının erkek tarafından, kölenin efendi tarafından yönetilmesi doğaya uygundur. Köle, zorunlu kol işleri için yeterince güçlü, özgürler ise güzel ama böylesi işler için güçsüz bir bedene sahiptirler. Bu nedenle köleler ile işçiler yurttaş olamazlar. Çünkü erdem ve yeteneklerini geliştirecek rahatları, yurttaş etkinlikleri için boş zamanları yoktur onların. Siyasetin amacı yaşam değil, “iyi” yaşamdır. “Bu iyi yaşam, bütün insanların hem tek tek hem de ortak olarak güttükleri en yüksek amaçtır³⁶” Bu amaca, yalnızca yalın yaşamın zorunlu koşulları sağlandığında ulaşılabilir. Yaşamın zorunlu koşullarını sağlayan bu yalın/doğal yaşam, polis’ten kesin bir biçimde dışlanmıştır; yalnızca üreme hayatı olarak oikos’un alanına, eve hapsedilmiştir. Özel alanda efendi-köle, koca-karı, baba-oğul arasında kurulan ilişkiler, yaşamın zorunluluklarını karşılamaya yönelmişken, iyi yaşam kamusal alandaki yurttaşların ulaşabilecekleri bir yaşamdır.

Antik Yunan’da özgürlük siyasete müdahil olup olmamakla ölçüldüğü için, kamusal alan tek özgürlük alanı olarak görülmektedir. Siyasi etkinlik, şiddet değil,

³⁵Leo Strauss, *Politika Felsefesi Nedir*, (Çev: Solmaz ZelyutHünner), Paradigma Yay., İstanbul 2000, s.39.

³⁶ Aristoteles, *Politics*, (Trans by H. Rackham), Loeb Classical Library, Cambridge: Harvard University Press, 1998, :1278b23, Aktaran: Kalaycı, s.28.

tartışma ve iknaya dayalıdır, sorunlar ortak kararla çözüme kavuşturulmaktadır. Bu alanda yer alabilmek için de gereken şart “yurttaş” olmaktır. “Klasik Yunan’da, yurttaşlık, şehir devletlerini (genellikle askeri hizmet yoluyla) doğrudan destekleyecek şekilde katkıda bulundukları için siyasal tartışmalara katılma hakkı olan özgür insanlarla sınırlıydı³⁷.”

Yabancılar, bütün siyasal haklardan yoksun olan köleler, yurttaşlık hakkına sahip oldukları halde meclislere katılma hakkı olmayan kadınlar, siyasi alanın dışında yer almaktadır. Siyasal topluluk, evin reisi ve meclis üyesi olan yetişkin erkeklerden oluşmaktadır. Böylece Antik Yunan’da mekânların yanı sıra kamusal- özel kimlikler de kesin olarak ayrılmaktadır..

Kamusal alan sadece özgürlük değil aynı zamanda eşitlik alanıdır. Kamusal eylem ve görevlere yurttaşların eşit katılım hakkı vardır. Demokratia’nın (Atina’ya özgü yönetim şekli) temeli de bu iki ilke üzerine kuruludur.³⁸

Roma’da da Antik Yunan’da olduğu gibi kamusal alan- özel alan söz konusudur ve siyasal alan kamusal alanla eş tutulmaktadır.

“Kamusal- özel arasındaki ayrım Antik Roma’da da respublica (kamusal olan, kamuya ait) ile resprivate arasındaki ayrım şeklinde sürmektedir. Antik Yunan’da olduğu gibi siyasal alan ile kamusal alan arasında ne olgusal ne de düşünsel düzeyde bir farklılık söz konusu değildir³⁹.”

Antik Yunan’da kamusal yaşamın sürdürüldüğü “agora”nın yerini Roma’da “forum” alır. Sorunlar “forum”da tartışılır ve ortak karara bağlanır, alınan siyasi kararlar burada halka duyurulur. Bugün ki kamuoyu kavramını karşılamasa da bir nevi halk onayına sunulur.

“Roma İmparatorluğunun çöküşü ile birlikte feodalite rejiminin Avrupa kıtasını kaplamasıyla kamuoyunun siyasal etkinliği hemen bütünüyle ortadan kalkmıştır. Siyasal

³⁷ Marshall, s.833.

³⁸ Özgürlük, mutluluk için temel koşuldur ve sağlıklı ve zengin olmaya bağlıdır. Yoksullar ve hastalar için fiziksel zorunluluk olduğu için özgür olma şansları yoktur. Bir diğer ilke olan yasa önünde eşitlik ise hukuksal eşitliğin yanı sıra yurttaşların sivil yaşamda da birbirlerine eşit olmaları anlamına gelmektedir. Siyasi alana katılım hakkı statü ile ölçülmez.

³⁹ Levent Köker, *İki Farklı Siyaset-Bilgi Teorisi, Siyaset Bilimi İlişkileri Açısından Pozitivizm ve Eleştirel Teori*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1990, s.45.

alandaki totaliter sistemlere boyun eğen, dinsel açıdan da skolastik dogmalara körü körüne bağlanan halk kitleleri için kamuoyu daha çok “hukuk ve geleneğin kaynağı” anlamına gelmekteydi. Kilise krallarla işbirliği halinde dogmatik bir eğitim düzeni içinde etkili bir baskı rejimini oluşturmaya imkan sağlamıştı. Böyle bir ortamda ise ifadelendirilmesi mümkün olmazdı⁴⁰.”

Siyasal ve hukuksal düzenindeki değişimlerle beraber, Roma tarihini genel olarak temsil eden üç kurum bulunmaktadır.

“Magistra, devlet iktidarını temsil eden ve yürütme erkine (imperium) sahip olan kişidir. Senato, Magistra’nın danışma meclisi konumundadır ve şehrin ileri gelenlerinden oluşmaktadır. Halk meclisleri ise, Roma devletini oluşturan yurttaşların kamusal sorunları tartışmak ve karara bağlamak üzere belli kurallar çerçevesinde bir araya geldikleri, yasama yetkisiyle donatılmış oluşumlardır⁴¹.”

Antik Roma’da yurttaşlık hakkı, Eski Yunan’dan farklı olarak soydan geçmez, belirleyici olan gelir durumu ve özel mülkiyettir. Bu farklılık Roma’da yurttaş sayısının daha fazla olmasının nedenidir. Bir yurttaş için siyasal yaşamda yer almak insani bir gerekliliktir, siyasal kimlik kişisel kimliğin baskın bir ögesidir. Fakat Roma İmparatorluğunun son dönemlerinde, yurttaşlık hakkı daha da genişletilmiş ve siyaset asillerin tekelinden çıkmıştır. Böylece kamusal alan- siyasal alan özdeşliği anlamını yitirmiş, kimlik oluşturma için yeni alanı, Hristiyanlığın da etkisiyle dinin otorite olduğu özel alan olmuştur. Roma’da Augustus çağı sona ererken, Romalıların kamusal yaşamları formel bir yükümlülük meselesi haline almaya başlamıştır. Romalılar için respublicanın kuralları ve ritüel ilişkileri olan askeri gereklilikler ve aile çevresi dışında kalan diğer Romalılarla ilişkiler, daha çok edilgen bir ruh haliyle ama daha giderek daha az inançla katıldıkları görevler biçimine bürünmüştür. Bu noktada Romalıların kamusal yaşamı canlılığını kaybederken, Romalı inançları ve değerleri için kendini gerçekleştirebilecek yeni bir ilke arayışına başlamıştır. Bu arayış mistik nitelikte bir

⁴⁰ : İzzet Özcan, *Sivil Toplum Ve Kamusal Alan Tartışmaları Çerçevesinde Türkiye’de Devlet ve Sivil Toplum İlişkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya 2008, s.15.

⁴¹ Mehmet Ali Ağaoğulları, *Eski Yunan’da Siyaset Felsefesi*, Verso Yay., İstanbul 1989, ss.33-34.

arayış olup, karşılığını yakın Doğunun dinsel topluluklarına egemen olan Hıristiyanlıkta bulmuştur⁴².

“Hıristiyanlık bu yönelişin de sağladığı güçle, daha sonraları güçlenerek “kamusal düzenin yeni bir ilkesi” haline gelecektir⁴³.”

Orta Çağın ilk dönemlerinde kamusal- özel arasındaki keskin ayrım silikleşmiş, özel hayat, özel çıkar, özel mülkiyet anlayışı kamusalın önüne geçmiştir. Şehir devletleri yüceliğini kaybetmiş, yerini kırsal yapıya, feodal düzene bırakmıştır. “Burjuva zihniyeti (entelektüalizmi), kamusal hayatı bir özgürleşme alanı olarak tanımlamaya başlamasından sonra burjuva diyalektik kamusal hayata bütün ağırlığıyla sirayet etmiş, kamusal diyalektik haline gelmiştir⁴⁴.

Ortaçağda derebeylik şatolarında ve derebeyinin iktidarını sürdürdüğü topraklarda, “özel” ile “kamusal” iç içe geçer. Toprak egemenliği, yargı erki, siyasal erk ayrı alan ve kurumlar arasında paylaştırılmamıştır. Artık polis tarzı bütünlüklü bir kamusal alandan söz etmek mümkün değildir. Her bir derebeylik şatosu ayrı bir kamusal alandır; fakat bu kamusal alan, özel olandan kopuk değildir. Özel bireylerin kamu alanına onun zemininden çıkarak dahil olabilecekleri ne bir özel alan, ne de dahil olunabilecek ayrı başına duran bir kamusal alan vardır. Soylu ailelerin yaşadığı şatolar ve malikâneler, yeni kamusal yaşamın merkezleri olarak agoraların yerini alır. Ortaçağdaki bu kamusal alan “temsili” (repräsentativ) olma özelliğiyle belirginleşir. Derebeyi şan, asalet, onur ve yüceliğin temsilcisidir. “Temsili kamu kişilerin özelliklerine bağlı olarak gelişir. İşaretler (armalar, silahlar), alışkanlıklar (giyim, saç şekli), jestler (selamlama tarzı, edalar) ve retorik (hitap tarzı, genel olarak resmi konuşma), kısacası katı bir soylu davranış kodu⁴⁵”.

Görüldüğü gibi buradaki kamusalılık siyasal bir işlev görmekten çok, feodal otoritenin toplumsal statüsüne işaret etmektedir. Bu nedenle de kamusalılık temsildir. Derebeylerinin kendilerini dünyevi araçların ötesinde temsil edebildikleri mekan

⁴²Sennett. s.16.

⁴³Zapçı, s.35.

⁴⁴Süleyman Seyfi Ögün, “ Kamusal Hayatın Kültürel Kökleri Üzerine: Sennett, Habermas ve Abdülaziz Efendi”, *Doğu-Batı Dergisi*, Sayı 5, Doğu-Batı Yayınları, Ankara 1998, s.53.

⁴⁵Habermas, s.293.

kilisedir, ayinlerin yapıldığı İncil okuma törenlerinin düzenlendiği kiliseler bu dönemde kamusalılık özelliği taşır.

15.yüzyılda hümanizmin⁴⁶ etkisinde kalan öğretmenler aracılığıyla saray hayat tarzı değişime uğramış, Hristiyan şövalyeleri yerini hümanist eğitim görmüş prenslere bırakmıştır. Daha sonraları kamunun temsili kamunun öğeleri saray hayatı içinde kalmış ve halk ile arasına bir set çekmiştir⁴⁷.

“16. yüzyıldan itibaren kapitalizm yeni bir aşamaya geçer; ticari şirketler daha geniş bir kapitalist temelde örgütlenmeye başlar, yeni ürünler için yeni pazarlar oluşur. Mali ve ticari kapitalizmin (merkantilizm) doğuşu, yeni ilişkilerin ve yeni bir toplumsal düzenin şekillenmesine neden olur. Uzun mesafeler arası ticaretin yarattığı iki önemli yenilik, “meta ve bilgi akışı” bu yeni şekillenmenin kurucu unsurları olurlar.”⁴⁸ Meta ve bilgi akışı döngüsel bir nedensellik ilkesiyle varlığını sürdürmektedir. Pazar ve kaynak arasındaki mesafenin uzun oluşu nedeniyle ticaretin geliştirilmesi doğru ve zamanında iletişime bağlıdır. Ticaret merkezleri böylece haber akışının sağlandığı odaklar haline gelmiştir.

17.yüzyıla gelindiğinde artan ticari ilişkiler ve haber dolaşımı, bir basının doğmasına neden olmuştur. Bu dönemde, halk habere daha kolay ulaşabilir hale gelmiştir. “Mal ve haber dolaşımındaki ilişkilerin bu sürekliliği, sürekli bir devleti de gerekli kılmış; daimi ve yönetim ve ordu kamu erkinin alanına eklenmiştir. Artık kamu devlete ait bir alandır⁴⁹.” Bu yüzyılın ortalarına gelindiğinde, haberleşme, savaş, vergi, üretim, uluslararası ticarete dayalıyken, 18.yüzyılda yerini fakültelerde çalışan profesörlerin belirli aralıklarla yayın yapma zorunluluğuna dönüşmüştür. Bilgiyi elinde bulunduranlar bunu halkla paylaşmak mecburiyetindedirler. Gerek gelişen pazar ilişkileri ve haberleşme bakımından yaşanan gelişmeler gerekse daimî devlete doğru gerçekleşen değişiklikler 18. yüzyılda temsili kamunun bağlı olduğu feodal erklerin, kilisenin, prenslik ve beyler sınıfının iyice ayrışarak bir yanda özel unsurlar, öte yanda kamusal unsurlar olarak parçalanmasına yol açmıştır.

⁴⁶Habermas’ın siyasal işlev gören kamu olarak belirlediği burjuva liberal kamusalılığının ön biçimi olan yazınsal nitelikli kamunun doğmasına işte bu hümanizm neden olacaktır.

⁴⁷ Kalaycı, s.111.

⁴⁸Habermas, s.215.

⁴⁹ Kalaycı, s.111.

18. yüzyıldaki “burjuva kamusal alanı”, Habermas’a göre “kamu otoritesi olarak ortaya çıkan devlet ile ekonomik ilişkilerin oluşturduğu özel alan arasında yeni bir kamu alanıdır⁵⁰ .

“Kamusal” olanın kimleri içerdiği ve kamuya çıkıldığında çıkılan yerin neresi olduğu konusu, 18.yüzyıl başlarında hem Londra’da hem de Paris’te ortaya çıkmaya başladı. Burjuvalar artık toplumsal kökenlerini örtbas etme kaygılarından sıyrılıyordu; onlardan her yerde vardı. Yaşadıkları şehirler toplumdaki çok çeşitli grupların ilişkiye geçtikleri bir dünya haline geliyordu. Bu arda “kamu” sözcüğü modern anlamını kazanmış ve dolayısıyla artık yalnızca aile ve yakın arkadaş kesimlerinden farklı konumu olan bir toplumsa yaşam bölgesi değil, görece çok çeşitli insanları içine alan, tanıdıklar ve yabancıların oluşturduğu kamusal alan anlamına da geliyordu.⁵¹

Burjuva kamusu ilk olarak edebi kamularla ortaya çıkmıştır. Bu alanın öznesi sanat ve edebiyatın izleyicileri, tüketicileri ve eleştirmenlerdir. Edebi eserler sorunların çözümünde aracı konumundadır. Sanat ve edebiyatın takipçileri önceleri evin kamusal alanı olan salonlarında daha sonra ev dışındaki mekânlarda bir araya gelip tartışmaya katılmışlardır. Ev dışındaki bu alanlar kahvehane, müze, okuma salonları, tiyatro gibi mekânlardır. “Bir kamu fikri kahvehanelerde, salonlarda ve cemiyetlerde tam anlamıyla gerçekleşmiş olmasa da bir fikir olarak buralarda kurumlaşmıştır; böylece nesnel bir iddia halini almış, gerçeklik olmasa da etkinlik kazanmıştır⁵².”

Politik gazetelerin etkisiyle bu edebi tartışmalar siyasi bir boyut kazanmış, kahvehane benzeri kamusal mekânların edebi kamu alanı özelliği siyasi kamu alanına dönüşmüştür⁵³.

Siyasal kamu etkinliğini ilk olarak İngiltere’de gösterir. Siyasi kararlara yön vermek isteyenler, kamusal topluluk formunda birleşirler ve 19. yüzyıla girildiğinde parlamentoyu etkileyebilecek bir örgüt halini alır. Öyle ki, milletvekilleri de artık bu siyasal düşünce üreten kamusal alanın resmi bir muhatabıdır. Burjuva kamusunda temel ilke umuma açık olmasıdır. Bu alanın özneleri nitelikli okuma topluluğu bireyleridir,

⁵⁰Habermas, s.16.

⁵¹Sennett, s. 33.

⁵²Habermas, s.112.

⁵³Zabcı, s.18.

siyasal düşünce ürettiklerinde bile edebi kimliklerini korurlar. Burjuva kamusunda yer almanın öncelikli şartları tahsilli ve mülkiyet sahibi olmaktır. Tahsil aynı zamanda varlıklı olmanın bir sonucudur, çünkü okumuş olan kesim zaten gelir seviyesi yüksek olan kesimdir⁵⁴.

Siyasal işlevli kamu, burjuva toplumunu kendi ihtiyaçlarına uygun düşen bir devlet erkiyle uzlaştıran bir organın normatif statüsünü kazanır. Bu “gelişmiş” burjuva kamusal alanının toplumsal ön şartı, toplumsal yeniden üretim alanındaki ilişkiyi mümkün olduğunca özel şahısların kendi aralarındaki bir sorun haline getirerek, burjuva toplumun özelleştirilmesini tamamlayan, eğilim itibarıyla liberalleştirilmiş bir pazardır⁵⁵.

Kapitalist sistemin gerektirdiği yeni düzen modern kamusal alanın doğuşuna zemin hazırlamıştır.

Modern dönemde kamusal alan kavramının önem kazanmasının nedeni Avrupa bölgesindeki despotik devletlere karşı verilen mücadeledir. “Kamu”, “kamusal erdem”, kamuoyu” gibi terimler “basın özgürlüğü”nü ve diğer kamusal özgürlükleri desteklemekte kullanılan silahlardır⁵⁶.

“Modern kapitalist ekonomilerin artan gücü ile birlikte kamusal alan ideali, rasyonel biçimde hesaplanabilen kar ve zarar değerlendirmelerinin dışında kalması gerektiği düşünülen yaşam alanları üzerinde meta üretimi ve tüketimin tekelleşimini eleştirmek amacıyla kullanılmaya başlamıştır⁵⁷.”

1.3. ÖZEL ALANIN TANIMI

Tarihsel olarak özel alanla kamusal alan arasında keskin çizgilerle olmamakla beraber ayırım yapılmıştır. Kamusal alan başkalarının müdahil olduğu, herkese açık bir alan olarak görülürken, özel alan daha ziyade ev hayatıyla ifade edilmiştir. Özel kelimesi sözlükte şahsi, kişiye ait kavramlarına denk düşmesine rağmen, bu alan anne-baba, çocuklar, hizmetçiler gibi farklı bireyleri içine aldığı için, özel alan kişinin yalnız olması anlamına gelmemektedir.

⁵⁴Zabcı, s.17

⁵⁵Habermas, s.158-159

⁵⁶John Keane, “Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümleri”, *Medya, Kültür, Siyaset*(Der: Süleyman İrvan), (2.Baskı), Alp Yayınevi, Ankara 2002, s. 296

⁵⁷Keane, s.296

“Fransız sosyal tarihçi Georges Duby’nin sözleriyle: ...dünyalarında varoluşun her dilde “mahrem” eşdeğeri bir kelimeyle anlatılan kısmı, geri çekilebileceğimiz veya kaçabileceğimiz bir bağışıklık alanı, kamusal alanda ihtiyaç duyduğumuz silah ve zırları bir kenara bırakabileceğimiz, gevşeyebileceğimiz, rahatımıza bakabileceğimiz ve dış dünyada korunmak için giyilen çalınmış kabuğu çıkarıp attığımız bir yer için berraklıkla tanımlanmış bir alan ayrılmıştır⁵⁸.”

Bu bağışıklık alanı, bireyin itina ve gösteriştan uzak, samimiyet kurduğu evcil yapısıyla ifade bulur. Aynı zamanda gizli olanın, başkalarını ilgilendirmeyen şeylerin koruma altına alındığı yerdir. Mahrem kelimesinin sözlükteki karşılıklarından biri de gizli, herkese söylenmez; herkesçe bilinmemesi gerek⁵⁹ sır vasfı olan⁶⁰ şeklindedir.

“Mahremiyetin karşısı, doğrudan doğruya aleniyet veya yayın değildir; ifşaattır, sırrı açığa vurmadır⁶¹.”Kamusal alanda bireyin onurunu, statüsünü, kimliğini korumak için sakladığı, aleni etmekten çekindiğı şey de bu özel alan dâhilindedir⁶².

Özel alan, herkes tarafından görülebilir ve duyulabilir anlamındaki kamusalın karşısı olarak kamusal olmayanı ifade eder. Arendt’in dediğı gibi özel alan kamusal alandaki çoğulluktan kalıcılıktan çok anlamlılıktan görünürlükten nesnel ve ortak bir dünyadan yoksun olmak anlamına gelen “yoksun bırakıcı” bir özellik taşır⁶³. Bu özelliğı nedeniyle Arendt özel alana kendi içine bir önem atfetmez, acil ve zorunlu ihtiyaçların karşılandığı bu alanın kamusal alanı korumak adına varlığını sürdürmesi gerektiğini savunur.

Günümüzde Baudrillard’ın ‘gerçeklik ilkesinin ölmesi/öldürölmesi’, dediğı şey gerçekleşmektedir. İnsanlığın uzun uğraşlar ve süreçler sonunda yarattığı ve bu insanları bir paydada birleştiren, ortak bir çatı oluşturan, yığın olmaktan topluluk haline getiren gerçeklik ilkesi/ büyük anlatılar yok olmaktadır. Bu yok oluş, insanların ortak paydalarını yok ettiğı gibi onları birer atom haline dönüştürmekte, farklılıkları ön plana

⁵⁸ David Lyon, *Elektronik Göz Gözetim Toplumunun Yükselişi*, (Çev. Dilek Hattatoğlu,) Sarmal Yay. , İstanbul 1997, s. 253.

⁵⁹ Mustafa Nihat Özön, *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, 1.Baskı, Bilgi Yay., Ankara 1971, s.440.

⁶⁰ Doğan, s.868.

⁶¹Özbek s.443.

⁶² Haz: PhilippeAries, Georges Duby, *Özel Hayatın Tarihi Roma İmparatorluğu’ndan 1000 Yılına*, Cilt 1, (Çev: Turhan Ilgaz), 1.Baskı, Yapı Kredi Yay., s. İstanbul 2006, ss. 8-9.

⁶³Özcan , s.10.

çıkarmakta, özel alanın kamusal alanı işgal etmesine, ortadan kaldırmasına neden olmaktadır.

Kamusal alanı polisle eşitleyen Aristoteles, özel alanı, yaşamın zorunlu unsurlarını karşılayarak kamusal alanda eşitler arasındaki erdemli yaşayışı olanaklı kılan alan olarak belirler⁶⁴. Özel alan, efendi-köle, karıkoca ve baba- çocukla ilişkisi olmak üzere üç temel ilişki üzerine kurulur. Bu alandaki ilişkiler, kamusal alanın özneleri olan yurttaşlar arasındaki ilişkiden yani siyasal ilişkiden farklıdır. Özel alana ait olan bu ilişki biçimleri birinin diğeri üzerindeki hâkimiyeti esasına dayalıdır. Efendi köle üzerinde, baba da hem eş hem çocuklar üzerinde söz sahibidir. Her evin bir reisi ve her kölenin de bir efendisi olması yönüyle özel alanda yönetim monarşidir.

Özel alandaki ilişkilerin temelinde aile ekonomisi yatar. “Servet bir ailenin yada devletin yönetiminde kullanılacak araçlar toplamıdır. Bu nedenle bir evin yada devletin başında bulunanların ödevi belli bir çeşit mülkiyet edinmedir.”⁶⁵ Mülkiyet edinme ürünlerin biriktirilmesi veya ürünlerin para aracılığıyla değiştirilmesi yani ticarettir.

Mülkiyet konusu düzenlenirken ona sahip olma (özel) ve ondan yararlanma (ortak) konuları üzerinde durulmaktadır. Aristoteles, mülkiyetin özel kullanımın ortak olması gerektiğini söyler.

1.4. ÖZEL ALANIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Kamusal alan ile özel alandaki değişimler döngüsel etkileşim içindedir. Giddens’in ortaya koyduğu gibi, “*kamusal, özel olandan sadece tam anlamıyla bir yabancılar toplumu kurulduğu zaman, yani “yabancı” kavramı anlamını kaybettiği zaman tamamen ayrı hale gelir.*” Bunun sonucu, Gouldner’in kelimeleriyle “*hem gizli hem kamusal alanların kaderi, böylelikle ayrılmazcasına birbirine geçmiştir. Kamusal alanda, aynı zamanda mahrem alanı da dönüştürmeyen hiçbir dönüşüm mümkün değildir*”⁶⁶.

⁶⁴ Aristoteles, *Politics*, (Trans by H. Rackham), LoebClassical Library Cambridge:HarvardUniversityPress 1988: 1253a, Akt : Kalaycı, s.50.

⁶⁵ Aristoteles, 1998:1256b35-40, Akt: Kalaycı, s.51.

⁶⁶ Lyon, s.255.

Özel (private) yaşam-kamusal (public) yaşam ayrımı / karşılığı; Antik Yunan döneminde polis yaşamında karşılığı bulunan tek teke kişilere ait olan ile polis'in özgür yurttaşların ortak kullanım alanı olan ayrımı ile başlayarak, Roma'da da devam etmiş hatta iki ayrı hukuk dalının ortaya çıkmasına neden olmuş, feodal dönemde ortadan kalkmış ve 15. Yüzyıl ile birlikte önce zenginlerin özel yaşamı / mahremiyeti keşfetmeye başlamaları sonra da 18. Yüzyıl ile birlikte orta sınıfın / burjuvazinin mağlubiyeti kutsallaştırmaya başlaması ve nihayet kamusal olanın kendi sınırlarını kurmasıyla da yerleşmiştir⁶⁷.

Antik dönemde özel alan, kamusal alanda kurulan sosyal ilişkilerin ve sağlanan eşitliğin olmadığı bir alan olarak görülmektedir. Yurttaş olmaya hak kazanmış yetişkin erkekler hanede de reis konumundadır ve söz sahibi olamamak kadınlar ve köleler için devam eden bir durumdur. Hane örgütlenmesinin araçları şiddet ve despotik yöntemlerdir. “Haneyi dışarıdan ayıran özelliği, insanların burada istek ve ihtiyaçları doğrultusunda bir arada yaşıyor olmalarındaydı⁶⁸.”

Kamusal alan ile özel alanın kesin çizgilerle birbirinden ayrıldığı polis'te özel alanın birincil, özgür ve eşit özneleri kamusal alanda “iyi yaşam” adına bir araya gelirler.

Klasik Yunan'da “ocak” kendisine atfedilen kutsallığı tam anlamıyla hiçbir zaman kaybetmemiştir. Öyle ki, Platon bile özel mülkiyetin kaldırılmasını ve kamusal hayatın sınırlarının genişletilerek özel hayatı da kapsayacak nitelik kazanmasını savunurken, ZeisHerkeios'un koruyucusu olduğu hane ve diğeri arasındaki sınırların kutsallığına değinmiş, bu sınırları horoi (dokunulmaz) olarak adlandırmıştır⁶⁹.

Roma dönemine bakıldığında kamusal- özel alan ayrımı mekânsal olarak daha belirginleşir, öyle ki evler mimari açıdan gizliliği gözetken şekilde yapılır.

Hem mülkiyeti hem ahlaki koruyan kapıdan ziyaretçilerin kabul edilebildiği yarı kamusal odaların dizilişine kadar, duvarlar ve kapatılabilir geçitler, alanlar arasındaki keskin ayrımları ortaya koyuyordu. Roma evinin girişindeki sundurma, ...

⁶⁷Özcan , s.9.

⁶⁸Arendt, s.67.

⁶⁹Arendt, s.67.

*caddeye açılıyordu fakat ev içinin bir parçası değildi. Kamusal ile gizliyi ayıran sınır, iki yanlı ve böylelikle dönem dönem çatışmalı alan olarak kalır*⁷⁰.

Özel alanı temsil eden evlerin salonları kamusal konuların tartışılmasıyla yarı kamusal alan hali almıştır.

Ekonominin kapitalist düzene geçmeye başlaması, dinsel hayata daha fazla önem atfedilmesi, teknolojik ilerlemeler gibi nedenlerle özel hayat ve sınırları yeniden şekillenmiştir.

Kent devletlerinin çökmesiyle kamusal alan kaybı yerini Hristiyanlığın yükselişine bırakmış, böylece özgür ve eşit bireylerin yerini aynı ilahi kanuna tabi fakat hiyerarşik düzene sokulmuş bireylerin oluşturduğu büyük bir aile almıştır. Hristiyanlığın ortak dünya anlayışının yerine ikamet ettirdiği bireysel yaşam düşüncesi, dini kalıpların yıkılmasından sonra da modern düşünceye kaynaklık etmiştir⁷¹.

Senette göre; kamusal alanda kişi satın almak düşünmek onaylamak istedikleri bakımından gözlem yapar, kendini ifade eder tüm bunları bir karşılıklı etkileme süreci sonucunda değil, pasif, suskun ve odaklanmış bir ilgiyle yapar. Buna karşın; özel alan ise kişinin bir başkasının etkisine açıkken kendini doğrudan ifade edebileceği bir dünyadır. Özel alan karşılıklı etkileşimin hüküm sürdüğü ancak gizli kalması gereken bir dünyadır⁷².

1.5. GÜNÜMÜZDE KAMUSAL ALAN VE ÖZEL ALAN TARTIŞMALARI

Günümüzde kamusal alan kavramının sınırları, disiplinler arası bir boyut taşıması, pek çok alanda konuya ilişkin farklı problemlerin dile getirilmesi, farklı dönemlerde farklı anlamlandırılması gibi nedenlerden dolayı tam olarak çizilememektedir. Kamusal alanın sözlükteki karşılıklarına bakılarak siyasal mı yoksa toplumsal bir alana mı tekabül ettiği net olarak anlaşılamamaktadır. Kavramla ilgili temel sorun kamusal alanın toplumsal alan olarak değerlendirilmesi park, bahçe, market gibi mekânların da kamusalının tartışılmasıdır.

⁷⁰ Lyon, ss. 253-254.

⁷¹ Özcan, s.10.

⁷²Sennet, s. 198.

Günümüzde kamusal alan kavramı özellikle Habermas’la bağlantılı olarak tartışılmaktadır. Frankfurt Okulu’nun son temsilcisi ve günümüz kamusal alan tartışmalarının merkezindeki isimlerden biri olan Jürgen Habermas, erken modern kapitalizmin gelişimiyle yeni bir kamu alanının oluşumundan bahseder.

Habermas’ın kamusal alan üzerine çalışmalarını açıklamadan önce onun kamusal, kamusalılık, kamu, kamuoyu gibi kavramları nasıl belirlediğini ele almak gerekir.

“Kamusal” halka açık olmayı ifade eder. “Kamusalılık”, devlete ait kurumların bir özelliğidir, bunun nedeni kamuya açık oluşları değil, devlet organı olmalarıdır. “Kamuoyu”, tepki gösteren, olan bitenden haberdar olan devlet şeklinde örgütlenmiş olan yapının seçimler gibi faaliyetlerle kontrolünü elinde tutan kamuyu anlatır. Kamuoyunun taşıyıcısı halktır, kamu erkinin ise devlettir⁷³.

“İlk olarak kamusal alan kavramıyla kamuoyunda oluşmuş bazı anlayışların sosyal yaşantımızla ilgili alanı” kastedilir⁷⁴. Vatandaşlar, düşünce, özgürlük veya çıkarlarına bir kısıtlama getirilmesi durumunda “kamu organı” olarak bira araya gelirler ve gazete, dergi, TV gibi kamusal alanın iletişim organlarını kullanırlar.

C. W. Mills’in kamu (Publikum) ile kitle (Masse) arasında yapmış olduğu ayırım, kamuyu kitlenin karşıt kavramı olarak belirler:

“Bir kamuda (terimi anlayabildiğimiz kadarıyla) 1- Kanaat alımlayıcıları kadar görüşlerini ifade eden insanlar vardır. 2- Kitle iletişimi, ifade edilen herhangi bir kanaate karşı doğrudan ve etkili bir şekilde cevap vermeye fırsat sağlayacak şekilde örgütlenmiştir. 3- Böyle tartışmalarla biçimlenen kanaatler, gerekliyse, yürürlükteki otorite sistemine karşı da yönelebilen etkili eylemle kolayca bir çıkış yolu bulabilirler. 4- Yetkili kurumlar davranışlarında az ya da çok özerk olan kamuya nüfuz edemezler [...]. Bir kitledeyse; 1- Görüşlerini ifade edenlerin sayısı kanaatleri alımlayanlardan çok daha azdır; çünkü kamusal topluluklar, izlenimlerini kitle iletişim araçlarından alan soyut bir bireyler topluluğu haline gelmiştir. 2- Yürürlükteki iletişim birey

⁷³ Kalaycı, s.107.

⁷⁴Habermas, *Kamusal Alan Kavramı*, (Çev: Şenol Durgun), *Türkiye Günlüğü*, Sayı:12, Güz 1990, s.36.

için hemen ve etkili şekilde karşılık vermeyi güç ya da imkânsız kılacak şekilde örgütlenmiştir. 3- Eylem içindeki kanaatin gerçekleşmesi, bu türden eylem kanallarını örgütleyen ve denetleyen yetkililer tarafından kontrol edilmektedir. 4- Kitle, kurumlar önünde özerkliğe sahip değildir, aksine yetkili kurumların aracılığı, tartışma yoluyla kanaat oluştururken sahip olabileceği özerkliği azaltmak yoluyla bu kitleye nüfuz eder⁷⁵.

Habermas'ın geliştirmiş olduğu normatif kamusal alan modelinde amaç bütün insanların iyiliği için olan şeye ulaşmaktır ve uzlaşmaya varmada izlenecek yol eleştiridir. Akılcı-eleştirel oluşturulmasıyla demokratik kamusal söylem sağlanabilir. “Demokratik kamusal alan siyasal ve toplumsal otoritelerin kamuoyunu yönlendirdikleri bir etki alanı değil, eleştirel ve akla dayanan uzlaşımları sağlayacak bir iletişim alanıdır⁷⁶.” Kamusal alanı bir iletişim alanı, eleştiri ortamı olarak değerlendiren Habermas, “aklın kamusal ve özel kullanımlarını birbirinden ayırarak kamusal kullanıma akılcı- eleştiri görevi tayin eden ve kamusallığı hukuk ve tarih felsefesi bakımından geliştirerek, onu hem dünya barışını sağlayacak olan hukuk düzeninin ilkesi hem de Aydınlanmanın yöntemi olarak ele alan Kant'ın görüşlerinden; araç-akıl ile amaç-akıl arasında yapmış olduğu ayrıma dayanarak içinde yaşadıkları kültürü aklın araçsal kullanımının, yaşamın bütün alanlarını ele geçirmesiyle şekillenen “kültür endüstrisi” olarak tanımlayan Frankfurt Okulu düşünürlerinden Adorno, Horkheimer ve Marcuse'nin görüşlerinde oldukça etkilenmiştir⁷⁷.

“Kant, kamusallığı hukuk ve tarih felsefesi bakımından geliştirmiş, onu hem hukuk düzeninin ilkesi hem de Aydınlanmanın –hem bireysel hem de bütün insanlık açısından gerçekleşecek olan Aydınlanmanın- yöntemi olarak ele almıştır. Siyaset, ahlak ve hukuk arasında bir arabulucu olan kamusal alan, pratik aklın koşulsuz buyruğu tarafından belirlenen “özgür”, “tarafsız” ve “iletilebilir” düşüncelerin serbest ve aleni bir şekilde dile getirildiği bir eleştiri ortamıdır; siyasetin yapıldığı değil, düşüncelerin yargılandığı alandır⁷⁸.” Kamusal olarak dile getirilebilen tüm maksimler yalnızca ahlaklı

⁷⁵Habermas, Strukturwandel der Öffentlichkeit, Berlin, HermanLuchterhandVerlagGmbH, s.293, Akt: Kalaycı, s.109.

⁷⁶ Kalaycı, s.106.

⁷⁷ Kalaycı, s.106.

⁷⁸ Kalaycı, s.117.

olmakla kalmayacak, doğru bir siyasete ve adil bir hukuka da uygun olacaktır⁷⁹. Kant ve Habermas’a göre; kamusal alanın eleştiri ortamı aydınlardan oluşur ve önyargılardan kurtulmayı sağlayarak aydınlanmaya hizmet eder.

Habermas’a göre de iletişim kamusal alanın temel işlevidir ve bu işlev akla dayalı eleştirel tartışma yoluyla sağlanır.

Habermas’ın araştırmalarındaki ilk önemli nokta kitle iletişim araçları ve siyaset arasındaki ilişki üzerinde durmasıdır. Medya kelimesi Batı dillerinde “aracılık etme” anlamında karşılık bulur ve bu noktadan hareketle medya araştırmalarının odağında kitle iletişim araçları yer almaktadır. Araştırmalar kitle iletişim araçlarının mevcut siyasal düzeni nasıl yansıttığı, bireylerin özellikle oy vermek gibi, siyasal hayata dahil olurken etkilenip etkilenmedikleri üzerine kuruludur. Bu incelemelerin temeline iletişim araç ve süreçlerinin siyasetle olan ayrılmaz bağı oturtulmadığı için araştırmalar, medya ve siyasetin giderek artan ilişkisi hakkındaki sorularda eksik kalmaktadır.

Habermas’ın yaklaşımındaki diğer bir husus bir kamusal alan için gerekli olan maddi kaynak sorunudur. Günümüzde kamusal iletişim ve demokrasi arasındaki etkileşim özgür medya modeli tarafından şekillendirilmektedir. Yüz yüze iletişimin yerini araçsal iletişime bıraktığı bir dönemde bu modelden hareket edildiğinde, hangi maddi kaynakların ve kimler tarafından kullanılacağı sorusu cevapsız kalmaktadır.

Yaklaşımın bir diğer noktası Habermas’ın kamusal alanı devlet kontrolünün olduğu alandan ve serbest pazar alanından ayrı bir alan olarak değerlendirmesidir. Bu ikilemden kurtardığı için, “hem oligopolistik kapitalist pazarın hem de modern müdahaleci refah devletin anlayışının gelişimine bağlı olarak ortaya çıkan demokrasiye yönelik tehditleri ve buna ilişkin kamusal söylem sorununu ortaya atabilmektedir⁸⁰.”

Habermas’ın çalışmasına gün geçtikçe daha fazla önem atfedilmesinin nedeni, yeni yayın hizmetlerinin yaygınlaşması, bu alandaki özelleştirmeler, enformasyon aktarımında kar oranlarının önemli ölçüde etkileyici olması gibi sebeplerden dolayı, kamusal iletişim yapısının büyük değişimler içinde olmasıdır.

⁷⁹HannahArendt, *Kant’ın Siyaset Felsefesi Üzerine Notlar*, (Çev. Yasemin Tezgiden), *Cogito*, Sayı:41-42, Yapı Kredi Yay. İstanbul, 2005, ss.349-350.

⁸⁰NicholasGarnham, “Medya ve Kamusal Alan”, (Çev: S.Alankus ve H. Tuncel), Erişim Tarihi: 12 Ekim 2006, <http://ilef.ankara.edu.tr/id/yazi.php?yad=795> s.3.

“Bütün bunlar, genellikle bu gelişmeleri destekleyenler tarafından enformasyon toplumu ya da enformasyon ekonomisi olarak adlandırılan bir eğilimin örnekleri olarak sunulmaktadır. Bu eğilimin sonucu, kültürel sektörde pazar anlayışı ile kamu hizmeti anlayışı arasındaki dengenin pazar lehine kayması ve hakim kamu enformasyonu tanımının, 'kamu malı' biçiminden 'özel mal'a doğru değişmesi olacaktır⁸¹.”

Habermas ısrarlı bir biçimde 18. ve 19. yüzyılın kamusal alanının oldukça sınıf ilintili olduğunu, bundan dolayı da yalnızca burjuvaziye açık bulunduğunu belirtmektedir. Yine de, Habermas'ın analizinden, “kamusal alan” kavramının temellendiği birkaç ögeyi ortaya koyabiliriz⁸²:

1- Kamusal alan, içinde çok çeşitli deneyimlerin ifade edilebileceği ve paylaşılabileceği bir forum gerektirir. Bu forum, aynı zamanda çok sayıda insanın erişimine de açık olmalıdır.

2- Kamusal alanda farklı görüşler karşı karşıya gelmektedir. Siyasal tercihin mümkün olabilmesi için alternatifler arasından biri seçilebilmelidir.

3- Kamusal alanın temel görevi, sistemli ve eleştirel biçimde denetlemektir⁸³.

“Modern kamu izleği, antik kamuyla kıyaslandığında, beraber hareket eden vatandaşların aslen siyasal nitelikli olan ödevlerinden –içeride adalet dağıtmak, dışarıya karşı kendini savunmak– yerini, kamusal olarak akıl yürüten toplumun daha ziyade sivil nitelikli ödevlerine –mal dolaşımının emniyete alınması– kaymıştır. Burjuva kamusunun siyasal ödevi, sivil toplumun düzenlenmesidir⁸⁴.” Böylece siyasal, hukuksal ve idari işlevler kamusal erki oluşturmak üzere bir araya getirilmiştir.

Kamusal alan kavramıyla ilgili önemli tartışma noktalarından biri de burjuvaya karşı alt-kültürler ve bu kültürlerin kamusal alandaki yeri konusudur. Alt-kültürler, kamusal alanın dışında kalan, bu alanda temsil edilmeyen sınıf ya da grupların kültürüdür. Tarihsel gelişimi içinde kamusal alan; kadınların, kölelerin, köylülerin,

⁸¹Garnham, ss.3-4.

⁸²HansVerstraeten, “Medya ve Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü”, *Medya, Kültür, Siyaset*(Der: Süleyman İrvan), 2.Baskı, Alp Yayınevi, Ankara 2002, s.340.

⁸³Verstraeten s.340.

⁸⁴Habermas, ss.127-128.

işçilerin, emekçilerin, bazı etnik ya da dinsel grupların dışlandığı bir alan olmuştur. Dışlanan kitlelere baktığımızda aile ve dolayısıyla ev yaşamı ile üretenler yani çalışanlar olarak ekonomin bu alandan dışlandığı görölr. Bu açıdan geçmişten günümüze üretim ilişkileriyle cinsiyetle ilgili sorunların kamusal alanda temsil edilip edilmeyeceğı tartışılmıştır. Marksizm bu anlamda üretim ilişkilerini, üreticileri, emekçileri kamusal alana taşımış, hatta onları kamusal alanın baş aktörü haline getirmiştir. Ancak tarih boyunca, eşitlikler ve özdeşlikler alanı olarak tanımlanan kamusal alan, egemenlerin (burjuva) elinde bulunmuştur. Kamusal alan bu haliyle ‘genel’i, herkesi temsil eden, kapsayan bir alan değıldir.

Özel mülkiyetin sağladığı ekonomik bağımsızlık, kahvehane, salon gibi kamusal alanlarda geliştirilen eleştiriler ve bunlara kaynaklık eden edebi eserler, bu alandan beslenen gazeteler, daha sonraları akılcı bir oydaşmaya geçilmesinde basamak olacak siyasal eleştirel bir kamu yaratmıřtır⁸⁵.

⁸⁵Zabcı, s.19.

İKİNCİ BÖLÜM

KAMUSAL VE ÖZEL ALANDA MEDYA VE MAHREMİYET

2.1. MEDYA

“Media” aslı Latince olan çoğul bir kelimedir. Kelimenin tekili olan “medium” sözcüğü ise temel olarak; ara, orta gibi anlamlara gelmektedir. Toplumun tümünün yada önemli bir bölümünün alıcı konumunda olduğu kitlelere yönelik iletişim, kitle iletişimi, bunu sağlayan araçlar, gazete, kitap, dergi, radyo, televizyon, sinema, dergi, afiş, v.b., ise kitle iletişim araçları olarak adlandırılmaktadır.

Yazılı sözlü ve görsel basını içeren “massmedia” terimi günümüzde özetlenerek “media” olarak kullanılmaktadır. Medyanın temel işlevi, en geniş anlamda, kişilere haber verme, enformasyon olarak özetlenebilir.

Medyanın her kullanımı, her işlevi ve sunumu temelde bir manipülasyona dayanır, en masum etkinliğinde bile ideolojik bir işlev vardır. Medya bize nasıl bir toplumda yaşadığımızı söyler böyle bir toplumda bizim nasıl bir yer teşkil ettiğimizi hatırlatır. Bu bağlamda bize katılım ve itiraz yollarını önerir. Bütün bunlar sistemli olarak bir şeyleri kabullenmenin ve bir şeylere karşı koymanın dayanaklarını oluşturur.

Toplumun her alanında meydana gelen gelişmeler, medyanın işlevlerini de farklılaştırmıştır. Her gelişme bir önceki yapıyı değişim içine sokacağından, insanların olaylara bakış açısı, yaşam tarzı, tüketme tarzı, eğlenme tarzı gibi gündelik hayatın pratikleri de büyük bir değişim sürecinden geçmiştir, geçmeye de devam etmektedir.

Medya kelimesi Batı dillerinde "aracılık etme" anlamında kullanılmakta ve bu noktadan hareketle medya konusundaki araştırmalar kitle iletişim araçları üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu araştırmalarda çeşitli kitle iletişim araçlarının mevcut siyasal araç ve süreçleri nasıl yansıttığı, siyasi faaliyete katılan kişilerin fikir ve davranışları üzerinde etkili olup olmadığı sorularına cevap aranmaktadır. Ancak bu arada yukarıdakiler kadar önemli olmasına rağmen medya ve siyaset arasındaki giderek artan ilişkinin ortaya çıkardığı temel ve aciliyet taşıyan bazı sorular sorulmamaktadır. Bunun

nedeni ise, kamu iletişim kurum ve süreçlerinin bizzat siyasal yapıyla süreçlerin temel ve ayrılmaz bir parçası olduğu noktasından yola çıkılmamasıdır⁸⁶.

Kamusal alanın birkaç yapısal özelliği medyaya ilişkin bir dizi önemli sonuçlar çıkarmamıza izin verir. Kamusal alan kavramı kamusal yayıncılık statüsüyle karıştırılmamalıdır. Bir ülke hükümeti, kamu hizmeti yayıncılığı adını verdiği yayıncılık sistemi kurmak ve finans etmekle kamusal alanın gerçekleştirimini güvence altına almış olamaz.

Kamusal alanın kavramlaştırılması,, “kamusal” ve “özel” arasındaki iyi tanımlanmış bir farklılığa dayanmaktadır. Habermas’ın kavramlaştırmasında burjuva kamusal alanı büyük ölçüde kamu yararı meselesiyle sınırlandırılmıştır. Ona göre; özel grup çıkarları kamusal alana ait değildir: bunlar “özel” alanın konularıdır⁸⁷. Kamusal ve özel alanların tanımlanması, daima belli sorunlu konuları meşrulaştırmak yadagayrimeşrulaştırmak için yapılan en etkili siyasal-ideolojik sınıflandırmalar olmuştur.

Yeni medya ve enformasyon teknolojisi alanındaki gelişmeler de kamusal alanın dönüşümüne büyük ölçüde katkıda bulunmaktadır.

Medyanın kamusalılığı ile ilgili birçok soru mevcuttur, medya kendi kamusunu yaratmakta mıdır veya medya kuruluşları kendi kamularını nasıl ve ne amaçla tanımlarlar gibi. Gündelik hayatımızda sık sık karsımıza çıkan “kamu” ve “kamuoyu” sözcüklerini bazı zamanlarda pek de fazla düşünmeden, kamu kendi fikirlerini bir basın bildirisiyle ortaya koyuyormuş gibi “falanca fikre kamuoyunun tepkisi var” şeklinde açıklarız. Oysa hatırlanması gereken ilk şey, kamuoyunun tam da “falanca fikir” üzerine oluştuğu gibi daha sonra da kaybolan bir şey olduğudur. Yani kamuoyu sadece birileri sorduğu zaman şekillenmektedir, çünkü herkesin her konuda hep bir fikri olamaz. Böyle bakıldığında, medyanın kendi kamusunu yarattığını söylenebilir. Mesela “çok reyting yapan” bir programın izleyici tepkisini, ilgili medya kuruluşu o programı seyrederek destekleyen bir kamu olarak yorumlayacaktır. Oysa programı izleyen insan grubu sadece o programı izledikleri için bir arada kabul edilirler⁸⁸.

⁸⁶Garnham, s.5

⁸⁷Verstraeten, s.344.

⁸⁸ Halil Nalçaoğlu, “Medya ve Toplum İlişisini Anlamak Üzere Bir Çerçeve”, *Habercinin El Kitabı Dizisi 1: Medya ve Toplum*, (Der: Sevdâ Alankuş). 2.Baskı,: IPS İletişim Vakfı Yayınları, İstanbul 2005. s.56.

Medyayı ele alırken üzerinde durulması gereken konulardan birisi de medyanın, toplumla ilişkisini nasıl konumlandığıdır. Ülkemizde bu ilişkiyi açıklamak için iki kurama başvurabiliriz; Özgür Basın Kuramı, medyanın örgütlü olduğunu düşündüğünden dolayı, herkesin, her şeyi, her zaman dile getirebileceğini savunur. Bu kurama göre bütün bu bakış açıları zamanla birbirini dengeleyecektir. Toplumsal Sorumluluk Kuramı, medyanın tarafsızlık idealine göre çalıştığını ve bir bütün olarak topluma karşı çeşitli ödevleri olduğu düşüncesine göre hareket ettiğini söyler. Bu sistem içerisinde medya değişik bakış açıları sunabilmekte ancak aynı zamanda şiddet ya da suçun teşvik edilemediği bir sınır çizmektedir⁸⁹.

Özgür Basın Kuramına göre; seyirciler düşündüklerini söyleme hakkına sahiptir, ancak programa katılımları programı yöneten ya da sunan kişinin süzgecine takılabilir, çünkü bütün özgürlükler gibi bu özgürlük de kısıtlıdır. Seyirciler bir noktaya istediklerini kadar söyleyebilirler, denetim söz konusudur⁹⁰.

Medya izleyenlere, zaman zaman kurmaca zaman zaman da gerçek olaylara dayanan öyküler sunar. Gerçek olaylara dayanan materyaller genellikle insanların programa katılıp özel hayatlarını seyirciler ile paylaşmasıyla veya fikir ve sorularıyla bu öykülere müdahil olmalarıyla sağlanır. Yaşam öyküleri gibi sıradan işler, gündelik hayatlar hatta bedenin değişik görüntüleri de bu katılımın konusu olabilmektedir. Mesela Londra’da yaşayan Mona Hatoum, bedenindeki değişik deliklerden kameralar sokmuş ve bu fotoğraf ve görüntülerden oluşan bir sergi açmıştır. Marshall McLuhan’ın da dediği gibi tüm insan yaşantısının sanat eserine dönüşme imkânı vardır, dönüşmektedir ve dönüşmüştür⁹¹. Tüm bu süreç içerisinde program sunucusu bir moderatör görevi üstlenir ve olayın akışına yön verir ve şekillendirir⁹². Bu şekillendirme süreci, ekseriyetle olayın özgünlüğünün değişmesine neden olmaktadır. Medya mahremiyet duvarlarını aşmış bireylerin hayatlarını artık bu programlarda ifşa etmiştir. Yaşanılan olaylar programda anlatıldığı andan itibaren herkesin hayatı olmuş, alenileşmiş, kişi kendi özel alanını ihlal etmiştir. Bu ihlal, tek programla sınırlı kalmayıp aktarım diğer medya araçlarıyla da desteklenerek devam edecektir. Biz izlediğimiz programda sadece programın sunucusunu görürüz ama aslında isin

⁸⁹GreameBurton, *Görünenden Fazlası*, (Çev: Nefin Dinç.), Alan Yayıncılık, İstanbul 1995. s. 44

⁹⁰NurçayTürkoglu, *İletişim Bilimlerinden Kültürel Çalışmalara Toplumsal İletişim Tanımlar, Kavramlar, Tartışmalar*, Babil Yay., İstanbul 2004, ss. 67- 68

⁹¹Jean Baudrillard, *Şeytana Satılan Ruh ya da Kötülüğün Egemenliği*, (Çev: Oğuz Adanır), Doğu Batı Yay., İstanbul 2005, s.106.

⁹²Burton, ss. 126-127.

mutfağında çok önemli bir role sahip olanlar eşik bekçileridir. Hangi görüntülerin ve seçilen görüntülerin ne sıklıkta seyirciye aktarılacağına karar veren insanlardır esik bekçileri. Bir diğer deyişle esik bekçileri; hangi enformasyonun iletişim zincirinden geçerek ne ölçüde aslına sadık kalınarak yeniden üretileceğini kararlaştıran kişi(ler) ya da kurum(lar) dır⁹³.Eşik bekçilerinden sonra program içeriğini oluşturanlar devreye girer ve dramatik etkiyi artırmak için bireyler arası ilişkileri gözler önüne sererler. Hazırlanan program reyting açısından başarılı olabilir ama kişilerin mahremiyet alanına ait olan her şey hep söylendiği gibi yetmiş milyonun gözü önünde yaşanmaktadır. Bu ifşaatı izlerken seyirci halinden şikâyetçi değildir, çünkü ya kendini özdeşleştirecek bir model bulmuş ya da bu modeli çevresinden birinin yerine koymuştur. Özdeşleşme gereksinimi karşılanan seyirci olayı sorgulama ihtiyacı dahi duymaz, baştan doğru olarak kabul eder.Televizyon inandırıcılığı görsel olmasından ve bunun yanı sıra kulağa işitme duyusuna da seslenmesinden gelmektedir. İnsanlar gördüklerine daha kolay inanırlar, görünce daha kolay ikna olurlar. Televizyonun, sinemanın, kurmacanın inandırıcılığı ve gücü de buradan kaynaklanmaktadır. Hele de günümüzde televizyon ve sinema teknolojilerinin geldiği aşama itibariyle görüntü ve sesle istediği gibi oynayabilmekte hayaller ve gerçek dışı olaylar yaratabilmekte, bu yayınlarda gerçek yanılgısı / yanılsaması meydana getirmektedir. Böylece seyirci giderek kendini daha çok, pembe diziler, romanlar, filmler, şarkılar vb.'den oluşan bir iletişim süreci içinde ve onun vasıtasıyla oluşmuş kimlikleriyle eş, aşık, baba, anne, arkadaş, komşu ve tüketiciler olarak görür. Çoğunlukla da bu rolleri, büyük ölçüde ekonomik üretim ve dağıtım sistemi tarafından belirlenmiş ve temin edilmiş tüketim nesnelerini kullanarak oynar.

Medya aracılığıyla aldığımız önemli bir ileti de, medya iletilerinin “doğal olarak” doğru olduğudur. Medya, özellikle eğlence yolu ile iletişim kurarken çok ayartıcı olmaktadır, kapalı iletilerin kusurlarını perdeler. Bu durum da şeylerin olma biçiminin bu olduğu ve olması gerektiği, bu şekilde yapılması gerektiği, medyanın söylediklerinin temelde doyurucu ve doğru olduğu hakkındaki bir kanı oluşturur⁹⁴.

Gerçek olan su ki, medyada bahsedebileceğimiz ne tam bir gerçeklik ne de doğruluk mevcuttur. Yine de var olduğunu düşünmekten hoşlanabiliriz, gerçeğin ve

⁹³ Erol Mutlu, *Televizyon ve Toplum*, TRT Yayınları, Ankara 1999, s.128.

⁹⁴Burton, s.160.

doğrunun görelî çeşitlerini tanımlamakta olan kural kümelerine sahip olmayı uygun bulabiliriz; ancak olgulara bakmak gerekmektedir⁹⁵.

Medya mahremiyeti çiğneyen bir araç olmasının yanı sıra buna tepkide bulunacak, mağduriyetini gidermek isteyecek bir bireyin de başvurabileceği bir platformdur. Bu özelliği ile medya aslında kısır bir döngü oluşturmaktadır. Mağduriyetini ifade etmek isteyen birey, sesini duyurmak için yine kitle iletişim araçlarını kullanmak zorundadır. Bu kısır döngüyü bir kenara bırakırsak, medya böyle bir tepki karşısında kendisini temize çıkarmak zorunda hisseder çünkü bireylerin özel hayatını koruyan yasal düzenlemeler vardır. Bu yüzden de, yasal düzenlemeler basına yaptığı isî gönüllü olarak veya denetleyerek “temizlemek” gibi bir yükümlülüğünü getirmiştir⁹⁶. Basının gerçek görevi okuyucularını yalnızca eğlendirmek değildir, bunun yanı sıra halkın gözü önünde olup, orada kalmak isteyen insanlarla, halkın gözü önünde olmayıp da buna ulaşmak isteyen insanları, yani aleniyet talep edenleri ve bunu hak eden insanları sahneye getirmektir⁹⁷. Bu bakımdan ele alındığında medya, kendine bir yer sağlamak isteyen kişilerle bir yer sahibi insanlar arasında bir köprü görevi görür. Medyanın bunu yaparken öncelik tanıdığı insanlar, öyküleri dramatik, süslü yada farklı olanlardır.

Bazen şahsiyetler kendilerini besleyen medyaya sırt çevirerek, basının fazla ileri gittiğini söylerler. Bunların bir kısmı haklı şikâyetlerdir. Ama şikâyete konu olan bu olaylarda suçlama genellikle mahremiyete tecavüzden ziyade, basit yalanlar veya gerçeğin çarpıtılması gibi rahatsızlıklardır. Basının bu tür davranışları hoş görülmeyebilir; ama buradan hareket ederek, medyanın birileriyle uğraşmak için meşru hedeflerinin bulunmadığı söylemek de doğru olmaz. Tam tersine, basın, güç sahibi olanları eleştirel bir gözle incelemelidir. Eğlence ve şahsiyetler için serbest bir aleniyet sağlamanın ötesinde, basının asli görevi, siyasetteki ve güç odaklarındaki faaliyetlere ve insanlara kuşku ile bakmak, bundan da önemlisi halkı bu konularla ilgili araştırmalarının sonuçlarından haberdar etmek gibi merkezi bir demokratik işlevini yerine getirmektir. Sıradan vatandaşların bu çeşit bilgilere doğrudan ulaşma imkânları olmadığından dolayı, demokratik bir toplumda özgür ve korkusuz basın varlığı şarttır. Maalesef bugün dünyada basın bu ideal imajına uyabilen, güç odaklarını incelemekle

⁹⁵Burton, s. 125.

⁹⁶ Der: A.Belsey&R.Chadwick, *Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar*, (Çev: Nurçay Türkoğlu). (1.Baskı), 56, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1998. s. 105.

⁹⁷Belsey&Chadwick, s. 105.

kalmayıp, olması gerektiği gibi mahremiyete de saygı gösteren örneklerin sayısı çok azdır⁹⁸.

Sonuç olarak, medya insan kategorilerini ve belirli insanların niçin belirli kategorilere dâhil olması gerektiğine dair anlayışımızı düzenler. Bu kategoriler, zamanla medyada olduğu kadar gerçek hayatta da, insanları yargılamak için kullandığımız düşünce sürecimizin bir parçası haline gelir⁹⁹.

Kitle iletişim araçları sayesinde mahremiyet ile aleniyet tamamen birbirine girmiştir ve artık bireye garanti edilen bir özel alan kalmamıştır. Sonuç olarak kitle iletişim araçları tüketim kültürüne dayalı kamusalılığı üzerinden çekirdek ailenin iç dünyasına sızan toplumsal güçlerin akınlarını başlattığı gediğe dönüşmüştür. Özel olmaktan çıkartılan mahremiyet alanı alenileştirilmekte ve bu şekilde içi boşaltılmaktadır. Sözde bir kamusalılık, bir tür üst - ailenin samimiyet alanı olacak şekilde daraltılmaktadır¹⁰⁰. Bu alanın daralması, evlerin duvarlarının incelmesine, mahremiyet duvarlarının alçalmasına, saydamlaşmasına ve dahası bireylerin kendilerine dair özel bir şeylerinin kalmamasına neden olmaktadır. Genel olarak şehir bütünü, görülmesi zorlasan bir ormana dönüştüğü oranda, birey bu ormandan uzaklaşarak kendi özel alanına çekilir¹⁰¹. Ama medyanın bu ihlali ile bireyin özel alanı da bu ormana dâhil olur. Dolayısıyla bireyin dönecek bir yeri kalmıyor. Aslına bakılırsa kitle iletişim araçlarının yarattığı dünya sadece görünüşte kamusaldır; hatta bu dünyanın tüketicilerine temin ettiği özel alanın bütünlüğü de sadece yanılsamadan oluşmaktadır¹⁰².

2.2. MEDYA VE MAHREMİYET

“Mahrem” kelimesi, dokunulması men edilen anlamındaki haram kelimesinden türemiştir. Çok samimi içli dışlı olan, gizli olan, herkese söylenmeyen, herkesçe bilinmemesi icap eden anlamlarına gelmektedir¹⁰³. “Mahremiyet” gizli olma durumu, gizlilik, “birinin mahremiyetine girmek” bir kimsenin özel hayatını öğrenecek kadar ona yakın olmak şeklinde de tanımlanabilir¹⁰⁴.

⁹⁸Belsey&Chadwick, s.106.

⁹⁹Burton, s. 111.

¹⁰⁰Habermas, s. 283.

¹⁰¹Habermas, s. 279.

¹⁰²Habermas, s. 295.

¹⁰³ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, İstanbul 2005, s.569.

¹⁰⁴ TDK, Cilt 2, Ankara 1998, s.1487.

Mahremiyet kelimesinin Osmanlıca – Türkçe sözlükteki anlamına baktığımız zaman, “*Mahremiyet; mahrem olma hali, mahremlik*¹⁰⁵” şeklinde geçmektedir. Mahrem kelimesi ise; “1. Şeriatın yasak ettiği, 2. Evlenmeyi şeriatın yasak ettiği, nikâh düşmeyen, 3. Yakın akrabadan olduğu için kadınların kendisinden kaçmadığı, 4. Biriyle içli dışlı, her türlü işlerini bilen, 5. Gizli, herkese söylenmez; herkesçe bilinmemesi gerek¹⁰⁶” anlamına gelmektedir. Türkçe sözlükte ise mahrem; “1. Yakın akrabadan olduğu için nikah düşmeyen, 2. Başkalarına söylenmeyen gizli, 3. “Sırdaş¹⁰⁷” olarak geçmektedir. Günce Türkçe Sözlüğe bakıldığında zaman ise mahremiyet kelimesinin yanı sıra bir de “mahremiyetine girmek” diye bir terim bulunmaktadır ki bu da; “*Bir kimsenin özel hayatını öğrenecek kadar ona yakın olma*¹⁰⁸” anlamına gelmektedir.

En genel şekliyle üç tip mahremiyetten bahsedilebilir¹⁰⁹: Bireyleri saran fiziksel alanın korunmasını içeren *mekansal mahremiyet*, bireylerin haksız ve zarar verici müdahalelere karşı korunması olarak *bireysel mahremiyet*, özel nitelikteki verilerin toplanmasının / saklanması / işlenmesinin ve dağıtımının ne şekilde yapılacağını denetlemenin bireylere ait olması anlamında da *enformasyon mahremiyeti*. Günümüzde bu alanlardan her üçü de teknolojik gelişmelere bağlı olarak ciddi şekilde ihlallere konu olmaktadır¹¹⁰.

*Mahremiyet problemi, modernitenin sabit zaman- mekan kavramı içinde ortaya çıktı. Yirminci yüzyılın, duygu karakteristiklerinin yeni, değişebilir-belki de postmodern- yapılarına taşındı. Güç ilişkileri değişti ve “özel alanlar” da “yalnız kalma hakkı” her zaman temel konu olmaktan çıktı. Buna rağmen, mahremiyete olan ilgi, bilgisayar tabanlı gözetlemenin uygun kapsamının sorgulanması yoluyla hareketlendi. Bundan dolayı, ne kadar bulanıklaşsa da, konuyu buradan ele almakta fayda vardır*¹¹¹.

¹⁰⁵ Mustafa Nihat Özön, *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, 1. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara 1971. s. 440.

¹⁰⁶ Özön, s. 440

¹⁰⁷ Denetleyen: Doç. Dr. Mustafa Canpolat, *Türkçe Sözlük*, Cilt 2, L-M, 7.Baskı., Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1983. s. 799

¹⁰⁸ Mahremiyetine Girmek, Erişim Tarihi:01.11.2010, <http://www.tdk.org.tr>.

¹⁰⁹ Simone Fischer and Michael Hubner, “Privacy and Security at Risk in the Global Information Society”, *Cybercrime: Law Enforcement, Security and Surveillance in the Information*, Ed. Douglas Thomas and Brian D. Loader, (London: Routledge, 2000), s.89 ‘dan Akt: Dolgun, s.210.

¹¹⁰ Dolgun, s.210.

¹¹¹ Lyon, ss.42-43.

Mahremiyet kavramı tüm kültürlerde vardır fakat farklı farklı değerlendirilmektedir. Georges Duby'nin kelimeleriyle mahremiyet, inziva ve rahatlamanın günlük düzen olduğu düşünülerek “dokunulmazlık bölgesi”dir¹¹². Bu bölge genellikle ev içini ifade etmektedir. Batı’da kamusal-özel ayrımı yapılırken toplumsal kişilerin mekanlarına da atıfta bulunulur. Kadınlar genellikle özel alan ile erkekler ise kamusal alanla ilişkilendirmişlerdir¹¹³.

Özel alanın kamusal alana hükmetme mücadelesi özel alana ait unsurların teşhir edilmesine, kamuya sunulmasına, dikizlemeye, teşhirciliğe ve de tüketiciliğe sebep olmuştur. Niedwieczkie’nin de dediği gibi çağımız dikizleme çağı, bu çağın kültürü ise dikizleme kültürüdür. Kendi içine kapanmış, yalnızlaşmış, güvenlik için yüksek duvarların arkasına saklanmış bireyleri elektronik devreler, dijital ağlar, internet ve sosyal paylaşım siteleri sayesinde kendisini gerçekleştirmeye, toplumsal ve kamusal olarak var olmaya başlamışlardır. Günümüzde çok tartışılan ve birer fenomene dönüşmüş twitter ve facebook tam anlamıyla bu işlevi yerine getirmekte, çağımızın kamusal alanına dönüşmektedir. Siyasal ve toplumsal konuların tartışıldığı, anketlerin yapılıp siyasal karar alıcılarının etkilendiği mekânların yerini almaktadır. Kişilerin mahrem bilgi ve görüntülerini paylaştıkları bir alan olmanın yanında propagandanın, ideolojilerin kapıştığı bir mecra haline gelmiştir. Bugün neredeyse her milletvekili veya siyasetçinin bir blogu vardır ve internet ve sosyal paylaşım sitelerinin müdavimlerine bu kanallardan ulaşılmaya çalışmaktadırlar.

Kentsel alanlardaki gizli kamera gözetlemesi değişik gözetleme alanlarının kilitlendiği durumlara iyi bir örnektir. Bu durumda da sınırlar belirli değildir. Tüketim, turizm, eğlence amaçlı pek çok mekan, güvenlik nedeniyle kamera sistemine geçmiştir. Sokak, bahçe, park gibi açık mekanlar da bu gözetleme macerasının içindedir¹¹⁴.

Baudrillard’ın her şeyin görünür olmasının müstehcenliğe sebep olduğunu söylediği zamanlar yaşanmaktadır¹¹⁵. İnsanların özel hayatına dair bilgi ve görüntüleri, ideolojik duruşları ve düşünceleri ile beraber internette, sosyal paylaşım sitelerinde rahatça dolaşabilmekte, insanların tüketimine sunulabilmektedir.

¹¹² Georges Duby(1987), P. Veyne, *Özel Hayatın Tarihinin Önsözü*, Londra ve Cambridge, MA: HarwardUniversityPress, ‘den Akt. :Lyon, s.43.

¹¹³ Lyon, s. 43.

¹¹⁴ Lyon, s.121.

¹¹⁵ Jean Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2004, s.157.

Gözetim yeni değildir. Ezelden beri insanlar ne yaptıklarını kontrol etmek, kaydettikleri ilerlemeyi izlemek, örgütlemek veya korumak için diğerlerine “bakmışlardır”. Antik uygarlıkların yöneticileri, Mısır’da olduğu gibi vergi, askerlik hizmeti ve göç gibi amaçlarla nüfus kayıtları tutmuşlardır. Ve Sayılar Kitabı İsrail’ in göçebe halkının bile nasıl daha İ.Ö. 15. yüzyılda topluluğa ilişkin ayrıntıları kaydetmek üzere birden fazla nüfus sayını yaptığını kaydeder¹¹⁶.

Geleneksel ve feodal toplumlarda olgunlaşmamış bir uygulama olarak karşımıza çıkan gözetim, modern çağda sistematikleştirilip modernitenin temel bir özelliği haline getirilmiştir. Gözetimdeki bu yoğunlaşma kapasitesinin artırılması sınırların daraltılarak esnetilmesi özel alan duvarlarının şeffaflaştırılması şeklinde tezahür etmektedir. Modern topluma gelindiğinde gözetimin bu kadar derine sızmasında elektronik teknolojilerinin rolü büyüktür¹¹⁷.

Kitle kültürü kavramı bu noktada önemli kavramlardan biridir. Yalnızlaşmış, insanlarla ve toplumla doğrudan bağları ve ortak anlamlandırma sistemleri ve alanları ortadan kalkmış bireylerin yabancılaşması beraberinde toplumsal yabancılaşmayı getirmiştir¹¹⁸. Ancak kitle iletişim araçları topluma ve kişilere yeni bir anlamlandırma sistemi ve düzeni sunamamaktadır. Bu anlamda kitle iletişim araçları kamusal alanın yerini tutamamaktadır. Kamusal alan, bireyleri bir araya getirme, onların eylemlerini anlamlandırma gücüne sahiptir. Oysa günümüzde kamusal alanın sınırları ortadan kalkmıştır.

Yalnızlaşma sadece bireysel değil toplumsal bir yalnızlaşmadır. Ayrıca kitle kültürü sadece kamu alanını değil özel alanı da tahrip etmiştir.

Günümüzde kamusal alan ile özel alanın sınırları silikleşmiş, özel alana ait durumlar kamusal alanda görünürlük kazanmıştır. Mahremiyetin bu dönüşümünü açıklamayı hedefleyen çalışmaların ortak yanı asıl sorumluluğu medyaya yüklemeleri, sorunun merkezine televizyonu yerleştirmeleridir. Özel hayatın teşhirciliğine dayanan, mahrem kavramının içini neredeyse boşaltan programların sayısının gün geçtikçe artması, bu programların reyting rekorları kırması, iddiaların doğru olduğuna işaret

¹¹⁶ Lyon, s.39.

¹¹⁷ Lyon, ss.59-61.

¹¹⁸ Baudrillard, *Tüketim Toplumu*, s.67.

etmektedir. Mahremiyetin ifşaatı üzerine kurulu böyle bir televizyon yayıncılığının yarattığı en büyük sorun, bu alenileşmenin “normalleştirilmesi”dir.

Kitle iletişim aracı olarak televizyonun merkezde durmasının nedeni ucuzluğu, kolayca ulaşılabilir olması ve yayınlarının, dilinin basitliğidir. Yayın maliyetlerinin reklamlarla karşılanması ve izleyicinin cebinden ekstra ücret çıkmaması televizyonun tercih sebebinin temel belirleyicisindedir. Bir diğer önemli neden ise izleyici kitlesinin geniş olmasıdır. Okuma yazma bilmeyenden akademisyene ekonomistten sporcuya toplumun bütün kesimleri izler kitledir. Ancak, bu özelliği beraberinde ortak payda bulma mücadelesi getirdiği için yayınların kalitesinin düşük olmasına neden olmaktadır.

Televizyon adını izleyicilerin onu izlemesinden almıştır. Televizyon izleyicisine eğlence, enformasyon ve eğitim sunar, bunu da görüntünün üstünlüğüyle yapar. Görüntü izleyicinin hemen algılamasına ama bilememesine ve anlayamamasına neden olmaktadır. Böylece onların beyninin yıkama aracına dönüşmüştür¹¹⁹.

Özel olanın kamusal alana taşınması elbette ki sadece moderniteye ait bir durum değildir. Sıradan yaşamın gizli kalmışlığına karşı duyulan merak, özel-kamusal alan ayrımlarının ötesinde, dört duvar arasında kalanın ne olduğuna duyulan ve çoğu kez bastırmak zorunda kalındığı için dedikodu olarak tezahür eden evrensel bir dürtüden kaynaklanmaktadır¹²⁰.

Yeni iletişim teknolojileri günümüzde de sadece insanın içindeki merak duygusunu ve röntgencilik yanını ortaya çıkarmakla kalmayıp kendi hayatlarını teşhir etme, sergileme yanlarını açığa vurma ve bunları destekleme hizmetlerini de yapmaktadır.

Etik değerlerin en çok sorgulandığı alanlardan biri olan kitle iletişimi, internetin ortaya çıkışıyla daha karmaşık bir hal almıştır. Kontrolü neredeyse imkansız olan internet alanında karşılaşılan etik problemler, evrensel bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. İnternetin insana, gerçek kimliği ile yapamadığı şeyleri sanal kimliklerle yapma gücünü vermesi, internet iletişimini neredeyse mit haline getirmektedir. Böylece toplumda dışlanan, toplumda suç olarak görülen şeyler, algıları büyük ölçüde etkileyecek şekilde toplumun merkezinde yer almaya başlamıştır. İnternetin bu kadar içselleştirilmesinin altında, bu teknolojinin öğrenciler için bir eğitim

¹¹⁹ Yasemin G. İnceoğlu; Nebahat A. Çomak, *Metin Çözümlemeleri*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2009, ss.319-321.

¹²⁰ Barış Kılıçbay, Mahremiyet, Sıradan Gerçeklik ve Medya, *Kültür Ve İletişim*(Ed.: Mine Gencel Bek), Ankara, 2006-9/1 Kış, s.117.

ortamı, daha fazla bilgiye ulaşma imkanı, herkese söz hakkı tanıdığı ve her türlü bilgiye her yerde ulaşma şansı verdiği için bir demokrasi aracı olarak görülmesi gibi birtakım önkabuller yatmaktadır. Ayrıca kişilerarası iletişimin en hızlı ve hesaplı yollarından biridir. Ancak enformasyonun her zaman ve herkes tarafından bilgiye dönüştürülmediği, sorumluluk bilinciyle çalışılmadığında internetin eğitime hizmet etmediği, sanal iletişimin insanı sosyal ortamdan mahrum bıraktığı ve herkes hakkında bir şeyler öğrenebilme imkanının gözetleme merakının artırdığı göz ardı edildiğinde, bu önkabuller birer yanılgıya dönüşmektedir. Bu yeni iletişim teknolojisi bilgilenen değil etkilenen bir toplum yaratmaktadır. İnternetin bugün geldiği nokta, internet etiğine çağrılar ve denetim gerekliliğinin haklılığını göstermektedir. Ne var ki işin denetim boyutu yasal boşluklar bir yana, bu iletişim sisteminin teknik yapısı itibariyle zaten güç bir durumdur.

İnsan hayatının her alanı iletişim teknolojileri özellikle televizyon ve internet tarafından teşhir edilmektedir. Medya insanlardaki gözetleme merakını kaşıyarak ve kullanarak, üstelik bunu eğlence unsuru gibi yansıtarak, haz endüstrisinin nesnesi haline getirmiş, mahremiyet sınırlarını törpülemiştir. Böylece bireyler sistemin bir oyuncusu, gözetleyeni konumuna geçmiştir. Artık sadece kitlenin televizyonu izlemesi diye bir durum söz konusu değildir. Hatta televizyon kitleyi izlemektedir. Baudrillard televizyonun izleyen konumunu verdiği Loud ailesi örneğiyle de açıklar¹²¹.

Loud ailesi program formatının farklı bir örneği Truman Show filminde de görülür. Truman'ın yaşadığı dramalar, keyifli anlar, hiçbir atlama ve sıçrama olmadan, kesintisiz bir şekilde 'el değmemiş bir hikâye' gibi sunulmuştur –kısaca bu 'brüt'(ham, işlenmemiş) bir tarihi belgedir. Truman'ın bütün hayatı ekranda geçmektedir ve ekranda da bitecektir. Aşklarını, sevinçlerini ve hayal kırıklıklarını sahneden yaşamaktadır. Truman, adeta sahnenin, seyircinin, kameranın ve ekranın esiridir¹²².

Truman Show filmi, bütün bu yönleri göz önüne alındığında salt televizyon eleştirisi değil, bu sürecin üretenini, tüketenini ve nesnesini de eleştirmektedir.

Gözetimle ilgili iki temel yaklaşım vardır: Geleceğe dönük öngörü ve tasvirlerde bulunan düşünürlerden Orwell, devletin her şeyi denetim altında tuttuğu, her şeyi kendine göre sorguladığı, hiçbir farklılığa izin vermediği bir toplumu anlatır.

¹²¹Jean Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, (Çev: Oğuz Adanır) Doğu Batı Yayınları, Ankara 2003, s.58.

¹²²Baudrillard, *Simülakrlar ve Simülasyon*, s.55.

Aldous Huxley ise kitlelerin zor kullanılmadan yönlendirileceği, denetim altında tutulacağı, köleliği sever duruma geldikleri bir toplumu anlatır.

Orwell'in dış kaynaklı, nefret nedeni, her şeyi gözetken ve denetim altında tutan Büyük Birader (Big Brother)'i Huxley'de içselleştirmiştir, insanlar buna gönüllü olmuşlardır. Huxley'e göre insanlar baskıdan hoşlandıkça teknolojileri yüceltmeye başlayacaklar. Orwell'in geleceğinde insanlar acı çekerek denetlenirken Huxley'in geleceğinde hazla denetlenecekler, yani Orwell'e göre nefret ettiğimiz, Huxley'e göre ise sevdiğimiz şeyler bizi mahvedecek. Gözetimin ve denetimin geldiği sürece bakarsak, küreselleşmeyle kendini daha fazla hissettiren hapisane kültürü yerini yavaş yavaş Huxley'in hazzı dayalı eğlence kültürüne bırakmıştır. İnsanlar artık gözetlemeye ve gözetlenmeye gönüllüdür.

Huxley'e göre gerçekten etkili totaliter devletler kölelerden oluşan toplumu, kölelerin köleliklerini sevmelerinden dolayı kolayca ve zor kullanmadan yönetirler. Kölelik sevgisi oluşturmak ise propaganda bakanlıkları, gazete yayıncıları ve öğretmenlere verilmiş bir görevdir.

Günümüzde medyanın ürettiği mesajlar, değerler, alışkanlıklar, tutumlar medya tüketicileri tarafından kolayca tüketilmekte, taklit edilmekte, yeniden yaratılmaktadır. Çağımızda, atomize olmuş, yalnızlaşmış, güvenlik için duvarların arkasına kapanmış ama bununla ters olarak bilgisayar ve internet üzerinden, bloglardan ve sosyal paylaşım ağları üzerinden dünyayla bağlantı kurmuş, bütün yaşantısını, özel alanını buradan dünyaya sergileyen bir kuşak var. Çağımız “dikizleme çağı”, kültürümüz “dikizleme kültürü” ve insanlar da “röntgenci” olmuşlardır. Çağımız insanı röntgenci ama aynı zamanda en abartılısından da paylaşımcıdır.

Niedzwiecki'e göre 2008, yeni ve garip bir çağ olan Dikizleme Kültürü Çağı'nın başlangıcıdır. Bu çağda insanlar aşırı meraklı ve aşırı paylaşımcı olmuşlardır. ““Dikizleme Kültürü” bir reality şovdur; Youtube, Twitter, Flickr, MySpace ve Facebook'tur¹²³.”

Başlangıçta bir hayli masum görünen bu kültür zamanla televizyonun yaptığını yapar hale gelmiş, bireyi daha yalnız daha teknolojik daha paylaşımcı ama biraz daha fazla meraklı ve teşhirci hale sokmuştur.

¹²³ Hal Niedzwiecki, *Dikizleme Günlüğü*, (Çev: Gökçe Gündüç), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2010, s.24.

Günümüzde televizyon programları ve kanalları bile dikizleme kültürüne adanmıştır: Eğlence programları, reality şovlar, yetenek yarışmaları, yemek programları, sitcomlar, polisiye programlar, izdivaç, macera, gezi ve dekorasyon programları, pembe diziler ve spor programları vs. gibi. Tamamen dikizleme kültürü için çalışan televizyon kanalları bile vardır: FoxReality, TruTV, Court TV, VH1 ve ülkemizden de Akıllı Tv gibi¹²⁴. Bilmek ve bilinmek isteyen insanlar da röntgenci olmakta, her şeyi izlemekte, her şeyi de sergilemektedir. İzledikçe eğlenmekte, eğlendikçe daha fazla izlemekte ve daha fazlasını da paylaşmaktadır. Eğer paylaşmak eğlenceliyse abartılı paylaşmak daha eğlencelidir.

Yeni televizyon programlarında, özellikle talk show ve realityshowlarda, mahremiyetin dönüşümünü incelen DominiqueMehl; aile, ev, evli çiftte ait uzamlar gibi en özel yerlerin kamusal göz tarafından işgal edildiğini, buna karşılık olarak en kamusal olan gazeteler, radyolar ve televizyonların ise özel söylemlerle dolduğunu savunmaktadır. ZygmuntBauman ise, Mehl'in savını kısmen desteleyecek bir şekilde şöyle yazmaktadır:

“Kamusal alan”, “özel alan” tarafından sömürgeleştirilmiştir; “kamu çıkarı”, kamusallaşmış kişilerin mahrem yaşamları hakkında merakla indirgenmiştir, ve kamusal yaşam sanatı, mahrem ilişkilerin sergilenmesi, mahrem duyguların kamusal itirafları seviyesine daraltılmıştır (artık ne kadar mahremse o kadar iyidir)¹²⁵.

Bu iki yaklaşım, kamusal alanın özel alanı işgal ettiği hakkındaki tartışmaların aksinde bir söylem geliştirmektedir. Özel alan, kamusal nitelik kazanmaz, kamusal alanda temsil edilir, görünürlük kazanır, yeniden üretilir. Bu bağlamda özel alan kamusal alanda varlık gösterdiği sürece mahremiyetini sağlamlaştırır¹²⁶. Aslında işgal edilmiş, sınırları yok olmaya yüz tutmuş alan özel değil, kamusal alandır. Bireylerin mahrem yaşamları, özel gerçeklikleri, özel olanın kamusal alanda gerçekliğin yeniden üretimi olarak karşımıza çıkar. Bu yeniden yapılandırma temellerini sıradanlık ve

¹²⁴Niedzwiecki, s.11.

¹²⁵Kılıçbay, s.118.

¹²⁶Kılıçbay, s.119.

gündelik yaşam üzerine kurmuştur, kendisine sahici olanın görünürlüğü ile meşruiyet kazandırmaya çalışır. Her şeyin görünürlüğü üzerine kurulan dolayimsız anlatım, Baudrillard'ın dediği gibi boş, sıkıcı ve ötekinin yok oluşunun temsilidir. Artık söyleyecek ve yapacak hiçbir şeyi kalmayan insanların gündelik yaşamı keşfetmesi, hiçbir şey yapmayarak ama herkesin gözü önünde olarak popülerlik kazanmasıdır.

Sıradan insanları sıradan yaşamlarının gerçeklik üretiminde bir meta haline dönüştürülmesi, izleyicileri yeniden konumlaştırmış ve gerçeklik aktarımının bir parçası haline getirmiştir. Bu olgunun “gerçeklik endüstrisi” olarak ifade edilmesinin altında Theodor Adorno'nun “kültür endüstrisi” kavramına yüklediği standartlaşma, kültür ürünlerinin metalaşması, kitlelerin sistemin bir parçası haline getirilmesi anlamlandırma yatmaktadır¹²⁷.

Gerçeklik üreten endüstrinin fabrikaları eğlence ve medya, metası mahremiyet olmaktadır. Gerçeklik endüstrisinin metalaştırma sürecinden bahsederken, odak noktası artık metalaşan nesnenin içsel nitelikleri değil, kazandırıldığı değişim değeridir. Mahremiyetin bir meta haline dönüşerek kamusal alanı işgal ettiği böyle bir dönemde, hem ekran yüzleri, hem de kendi özelini ifşa ederek bu sürece katılan tüketiciler sadece anlattıklarını değil, anlattıklarının birer nesnesi olarak kendilerini de satmaktadır¹²⁸.

¹²⁷Theodor W. Adorno, *Kültür Endüstrisi Kültür Yönetimi*, (Çev. Nihat Ünler, Mustafa Tüzel, Elçin Gen), İletişim Yayınları, İstanbul 2007, ss.10-23.

¹²⁸Kılıçbay, ss.129-133.

SONUÇ

Kamusal alan kavramı antik çağdan günümüze büyük bir değişim geçirmiştir. Aristoteles kamusal alanı ortak ve iyi yaşam alanı olarak tanımlar. Antik Yunanda özgürlük alanı olarak ele alınan kamusal alanın aracı, akılcı eleştiridir ve bu alanda herkes eşittir. Ancak bu alanda kölelere, barbarlara, kadın ve çocuklara yer yoktur. Buna rağmen diğer yurttaşlar arasında bir özgürlük ve eşitlik vardır. Oysa özel alan, hiyerarşik ilişkilerin kurulduğu, aracı despotluk olan bir alandır. Platon, toplumu sınıflara göre açıklar. Kamusal alan, bu sınıfların sorunlarının çözüldüğü yerdir.

17. ve 18. yüzyıllarda kamusallık genel olarak akıl ve yasa çerçevesinde, ayrıca sivil veya siyasal toplum da doğa durumuyla ilişkisi bağlamında ele alınmıştır. Bu filozoflara Hobbes, Locke ve Rousseau örnek gösterilebilir.

Toplum Sözleşmesi'nin yazarı Rousseau, kamusalı “doğal”ın karşıtı olarak değerlendirir. Rousseau, toplumsal çıkarların kişisel çıkarlardan önde geldiğini, bu nedenle farklılıkların kamusal alanda temsil edilmemesi gerektiğini söyler. Ona göre bireysel çıkarların toplumsal çıkarların önüne geçtiği yerde devlet yıkılma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Aydınlanma düşüncesi kamusal-özel ayırımına akıl çerçevesinde ve akıl aracılığıyla eleştiri olarak ele alır. Birey, başkalarına faydalı olacak bilgilerini kamusal alanda aktarır. Bireyin kendi işi için aklını kullandığı alan ise özel alandır. Aydınlanma düşüncesinin olgunluğa ulaştığı kişi Kant'tır. Kant, kamusal alanı aklın kamusal kullanımı olarak tanımlar. Ancak bu akli kullanacak olanlar filozoflar ve bilgelerdir. Aklın kamusal kullanımı bir bilgenin bilgisini düşünceleriyle ilgilenenlere yararlı olacak şekilde kullanması iken özel kullanımı ise bir kimsenin kendisine verilen toplumsal görev veya memuriyette kullanmasıdır¹²⁹.

Hegel ve Marx ise kamusallığa tamamen eleştirel bir pencereden yaklaşmaktadırlar. Onlar, özel mülk sahiplerinin oluşturduğu kamuya şüpheyile bakarken Marx kamuoyunu yanlış bilinç ve burjuva sınıf çıkarının maskesi olarak nitelendirmektedir. Marx devlet ve toplumu iki karşıt güç olarak belirlemektedir. Özel mülkiyet temelli ve bu sınıfın desteğiyle ayakta duran iktidar ve kamusallık özel mülkiyetten yoksun gruplar tarafından işgal edildiğinde kamusal alan tabana yayılmış olacaktır. Kamusallığın nesnesi olan gruplar kamusallığın öznesi konumuna

¹²⁹ Kant, s.216.

yükseldiğinde kamusal alan yapı değiştirecek, sınıf farklılıkları ortadan kalkacak, siyasal erk kamusal erkte çözülecek ve burjuva toplumuna ilişkin kamusal alan sosyalist mahiyete bürünecektir.

Habermas kamusal alanı, yurttaşların ortak sorunları hakkında söylemde bulunduğu, kamuoyunun şekillenmesini sağlayan bir alan olarak tanımlar. Ona göre kamusal alan siyasi iletişim alanıdır. O hem tarihsel, hem de normatif olarak kamusal alanı inceler ve bu konuya dair temel metinlerden olan Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü ve İletişimsel Eylem Kuramı eserlerini yazar. Tarihsel seyri içinde kamu, kamuoyu, kamusal alan, kamusal alan kavramlarını ve bu kavramlardaki dönüşümleri incelerken normatif olarak iletişim temelli yeni bir kamusal alan modeli önerir. Polis, feodal devlet, burjuva kamusu ve sosyal devlet olmak üzere dört dönemden geçtiğini söylediği kamusal alanın günümüze kadar alan olarak genişlese de fonksiyon olarak zayıfladığını belirtmektedir. Günümüzde kamusal alanı kitle iletişim araçlarının yönlendirdiğini ifade eden Habermas'a göre kamusal alanın ullaştırılması ancak iletişimin ullaştırılmasıyla olabilecektir. Ancak bu sayede kamusal alan siyasi ve eleştirel işlevini yerine getirmeye başlayabilir. Demokratik bir kamusal alan, ona göre, sisteme hizmet eden, onun devamına çalışan, iktidarın kamuoyunu yönlendirdiği bir alan değil, eleştirel ve akla dayanan bir alandır. Habermas, kamusal alanı devlet ile toplum arasında aracılık işlevi gören bir alan olarak tanımlamaktadır.

Modern döneme gelindiğinde, liberalizmin en parlak zamanlarını yaşadığı günümüz dünyasında kamusal ve özel alanın sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiği tartışması yoğunluk kazanmıştır. Kamusal alan gerçekliğin meta haline getirilerek yeniden üretildiği bir alan haline almıştır. Kamusal alanın, özel alanın sınırlarını yıktığına dair görüşler bulunsada, aslında özel alan kamusal alanı işgal etmektedir. Bu işgalin en temel aracı medyadır.

Medya kamusal alanı ile ilgili, medyanın kendi kamusunu nasıl yarattığı, kaynak-hedef-arac tanımlarının nasıl karıştığı gibi birçok sorun mevcuttur. Kitle iletişim araçları vasıtasıyla mahremiyet görünürlük kazanmış, dikizcilik ve teşhircilik kültürü doğmuştur. Özel alanın kamusal alana taşınması ile sıradan hayat yeniden üretilebilen bir ticaret nesnesi haline gelmiş, gündelik hayatın özneleri bu ticaretin nesnesine dönüşmüştür.

Medya çalışmaları, disiplinler arası bir alan olmanın getirdiği avantajlarla farklı alanlardan birçok düşünürü bu alana çekerek bir külliyat oluşturma aşamasına gelmiştir. Herkes kendi çalışma alanının penceresinden, kendi teorik ve pratik altyapısından hareketle medyayı, mahiyetini ve etkilerini tartışmıştır. Günümüz toplumlarının etrafı medya tarafından o kadar kuşatılmıştır ki çağımıza “iletişim çağı” denebilecek duruma gelmiştir. Geldiğimiz yer itibariyle yedisinden yetmiş yedisine hiç kimse artık medyanın olumlu ya da olumsuz etkisini reddetmemektedir.

İnternetle beraber medyada başka bir mecra açılmıştır. Hem internet haberciliği/gazeteciliği, hem de sosyal medya olarak internet bütün yerleşik kanaatleri ya daha fazla katılaştırmakta ya da tamamen değiştirmektedir. İnterneti farklı ve özgür, bağımsız, denetime tabi olmayan bir mecra olarak görüp bir özgürlük alanı olarak tanımlayanlar olduğu gibi çöplük olarak da ifade edenler vardır. Bu iki bakış açısı da gerçeğin bir yönünü yansıtmaktadır. Ancak internet sadece bunlardan biri değil, hatta sadece ikisi de değildir. İnternet, varlığı itibariyle birçok unsuru bünyesinde taşımaktadır. Sosyal medyadan porno sektörüne, arkadaşlık ve sohbet odalarından oyun salonlarına, yazılı basın varlığını tartıştıracak hacimde haber sitelerinden akademi dünyasına kadar birçok şey takipçilerini beklemektedir.

İnternet medyası, haber ve yorum-tartışma açısından, kullanıcılarına ve kaynağa geniş bir özgürlük alanı tanımaktadır. Kitle iletişim araçlarının, özellikle de televizyonun ve gazetenin, büyük maliyetlere mal olması yayıncılık açısından büyük bir dezavantaj taşımaktadır. Ancak sermaye desteği olanlar bu sektörlerde iş yapabilmektedirler. Üstelik egemen medyanın doğruları çıkarlarıyla yakından ilgilidir. Oysa internette sesini duyurmak isteyenler ya çok cüzi maliyetlere ya da bedavaya mesajlarını potansiyel alıcılara ulaştırabilmektedirler. Sermaye gereksiniminin azlığı interneti kullananlara geniş bir özgürlük alanı tanımaktadır. Reklama bağımlı olan gazete, dergi, televizyon gibi araçların yanında internet, reklamı ve kapitalist sistemin mesajlarını yayma, burjuvanın ve sermaye sahibinin sesi olma zorunluluklarını reddetme imkanı sunmaktadır. İnternet bu yönüyle alternatif bir medya, sivil ve özgürlükçü bir ortam oluşturmaktadır. İnternet teknolojisi, böylece kamusal tartışmanın ve ifadenin sınırlarını genişletmiştir. İnternet sayesinde, zaman ve mekan sınırlamasına takılmadan, maliyeti düşük kampanyalar yapılabilmekte ve kamuoyu oluşturulabilmektedir.

İnternete dair bir başka önemli ve olumlu nokta interaktif olmasıdır. Gazete, televizyon, dergi gibi kitle iletişim araçlarında çok zorlaşan, neredeyse imkansız hale gelen iletişimde geri bildirim, internette, zaman ve mekan sınırlanmaksızın izler kitlenin elinin altındadır. Bu da alıcının kaynak üzerinde daha etkili olmasına, onu yönlendirmesine fırsat tanımaktadır.

İnternet, maliyetinin düşüklüğü ve kolay erişilebilirliğiyle çoğul kişilere, toplumun her kesiminden bireye görünür olma, kamusal alana dahil olma şansı yaratırken bu şansı zararlı yollar için kullananlar da vardır. Kişilere kimlikleriyle kamusal alana ve kamusal işlere müdahil olma fırsatı beraberinde kimliğini gizleyerek hareket edebilme, bu fırsatı kötüye kullanma yollarını da getirmektedir. İnternet, bu haliyle, tam anlamıyla, bir kimlik gizleme aracına dönüşebilmektedir. Toplumsal hayatta, “yüz yüze yaşanamayan her şeyin sanal sirki”¹³⁰ haline gelebilmektedir.

İnternetin alternatif bir medya oluşturabilmesi ve kamusal sınırları genişletebilmesi noktasındaki katkıları, kimlik gizleme ve gizlenmiş kimlikler aracılığıyla sınırsız hareket ederek istediği kişiye zarar verme tehlikelerinin yanında mahremiyetin sınırlarını zayıflatması, hatta ortadan kaldırması ve mahrem alanı görünür kılması gibi zararları da vardır. Dolayısıyla internet mevzu bahis olduğunda ilk kavram ve tartışma konusu mahremiyet olmaktadır.

Mahremiyetin en bilinen anlamı elbette kişiye, aileye özel, saklı, gizli, sır, aile ve kişiye özeldir. Mahremiyetin sınırları ise toplumdan topluma, kişiden kişiye ve çağdan çağa değişmektedir. Ancak gene de ortak sınırlar ve alanlar çizilebilmektedir.

Ancak medyanın ve internetin yaygınlaşması, günümüzde mahremiyetin sınırlarını tekrar çizmeyi ve bu sınırların nasıl korunacağı konusunu gündeme getirmiştir. Hukuksal olarak mahremiyet korunmaya çalışılsa da üç tür olarak sayılan mekansal, bireysel ve enformatik mahremiyet duvarları medya ve internet tarafından aşılakta, aşındırılmaktadır. Kitle iletişim araçları her şeyi orta yere sermekte, özel alan veya mahremiyet demeden her şeyi kamusal alan, insanların gözünün önüne taşımaktadır.

Bütün bunlara günümüz toplumlarının geldiği aşama da eklenince ortaya mahremiyetin kalmadığı, daha doğrusu özel alanın sınırlarının kalktığı ve bütün mahrem şeylerin kamunun önüne serildiği, kamusal alanın özel alan tarafından işgal

¹³⁰ Yıldırım Türker, “Mülteci ile İnternet”, Radikal İki, 27 Mart 2005, s.3.

edildiği, Sennet’in kavramsallaştırmasıyla söylersek “mahrem toplum” çıkmıştır. Bütün mahremler kamusal olarak yaşanmakta ve konuşulmaktadır. Böyle bir çağı Niedwieczkie “dikizleme çağı” olarak nitelendirmektedir. Elbette bu çağın kültürü de “dikizleme kültürü”dür. Yalnızlaşmış, içine kapanmış, emeğine ve ürününe yabancılaşmış, demir kafesler tarafından sarılmış modern bireyler, bu kısırılmışlıktan kurtulmanın yollarını elektronik devrelerde, iletişim sistemlerinde ve dijital ağlarda aramaktadır. Günümüzün fenomeni twitter ve facebook gibi sosyal medyalar modern insanın kaçış ve sosyalleşme mekanına dönüşmüştür. Dünyada 500 milyonun üzerinde, ülkemizde ise yaklaşık 23 milyon üyesi olan facebook, bu anlamda incelenmeye değer bir durumdur. Bu sosyal paylaşım siteleri o kadar popüler olmuştur ki ulusal kanallarda tartışma konusuna dönüşmüştür. Hatta ulusal devlet kanalı TRT bu medya üzerine “Sosyal medya” adlı haftalık program çekmekte, bu mecraları takip etmekte, sosyal medyadaki popüler konuları ve kişileri programda gündeme almaktadır.

Bunlara ek olarak popüler paylaşım siteleri de ilgiyi hak edecek denli gelişmişlerdir. Yakın zamana kadar ülkemizde de erişimi yargı tarafından engellenen, ama insanların başka ülke ve internet siteleri üzerinden erişebildiği youtube, her türlü video kaydının hem paylaşılabilirdiği, hem de izlenebildiği, ulusal sınırları aşan, aşarken de ülke içi yasaları da sarsan bir video paylaşım sitesidir. Bu siteye erişimin engellenmesi gündemi uzun süre meşgul ederken, gene sosyal paylaşım sitelerinde bu erişim yasağına karşı gruplar oluşturuldu ve karşı çıkıldı. İnternetin, iktidardan bağımsız ve ona rağmen gündem oluşturabilme gücü bu olayda açıkça görülmüştür.

Ancak, internetin, sistem ve iktidar karşıtı güç ve kamuoyu oluşturabilme imkanının yanında, cep telefonları ve anahtarlık vasıtasıyla cebe girebilen kameralar; bu kameralar tarafından çekilen görüntülerin herhangi bir denetim ve engele takılmadan yayınlanarak internete giren herkesin kullanımına açılması gibi çok büyük ve mahremiyeti ihlal eden zararları da yaşanmaktadır. Günümüzde birçok kamuya ait ve özel kurum cep telefonlarıyla girişi yasaklamakta, kendini ve mahremiyetini böyle korumaya çalışmaktadır.

Sosyal paylaşım sitelerinde günümüzün kamusal birçok faaliyeti gerçekleşmektedir. Toplu görüşmeler yapılabildiği gibi, etkinlik davetleri, gruplar, sohbet odaları, propaganda, siyasal gruplar, fan sayfaları vs. birçok farklı işleve sahiptirler. Son örneğini ABD başkanlık seçimlerinde gördüğümüz bu mecraların etkisi

yadsınamaz boyutlara ulaşmaktadır. Her siyasal düşünce, akım kendisini bu sitelerde var etmeye ve popülerleştirmeye çalışmaktadır. Adeta agoralar, kahvehaneler kapanmış, yerine internet kafeler ve sohbet odaları konmuştur. Sosyal medya, bütün kamusal ve özel şeylerin paylaşıldığı, kararların alındığı bir ortama dönüşmüştür. Ancak agora ve kahvehanelerden farklı olarak zaman ve mekan birliği istememektedir. Devasa, insan hafızasının yerini tutan disklerle sahip makineler sayesinde hiçbir şey silinmemekte, istendiği an erişime açık tutulmaktadır. Bu durum da zaman ve mekan birliğini zorunlu olmaktan çıkarmakta; herkesin her şeye ulaşabildiği, her şeyin herkese açık olduğu bir dünya yaratmaktadır. Baudrillard'ın ifadesiyle her şeyin görünür ve ortada olduğu, müstehcenleştiği bir zaman yaşanmaktadır. Teknolojik gelişmeler sayesinde dijital gözler her tarafta ve her küçük delikte insanların karşısına çıkabilmektedir. Artık, hayatın her anı, dünyanın her köşesi kaydedilebilir ve sergilenebilir durumdadır.

Elbette bunlardan daha önemli olarak kişisel düşünceler, duygular ve sırlar; görsel materyaller paylaşılmaktadır. Bütün hayat kamusal tüketime sunulmaktadır. Gözetimin, dikizlemenin ve teşhirin devasa boyutlara ulaştığı, herkesin her şeyi merak ettiği ve abartılı olarak paylaştığı, adeta tuhaf zamanlar çağındayız. Bu çağda duvarlar yıkılmış, yerini şeffaflık almıştır. Her şey aşırı şeffaflaşmaktadır. Dünyada sır kalmamış, her şey görünür olmuştur. Doğal olarak paylaşımın abartılı ve dünyanın da görünür olduğu yerde herkes izler kitleye dönüşmüştür. İzleyici demek, tanık demektir, tanık ise yaşadığının ispatı demektir. Andy Warhol'un düşüncesi gerçekleşmiş, hatta daha fazlasıyla, zira izleyicisi oldukça herkes her an görünür olmuştur ve 15 dakika günlere, aylara ve yıllara dönüşmüştür.

Truman Show filmi ve programında olduğu gibi yaşamın bütün anları artık ekrandadır. Ancak internetle birlikte herkes kahraman olabilmekte, kendisine izleyici bulabilmektedir. Ortada milyarlarca el değmemiş hikaye dolaşmaktadır. Herkesin hikayesi ekrana taşınabilmekte, ekranla zorunlu değil gönüllü bir esirlik ilişkisi kurulmaktadır. Ekrana esir olmayan yoktur, ancak ekrandan uzak durmak, kurtulmak isteyen de yoktur. Bu noktada Orwell'ın değil de Huxley'nin haklı çıktığını görmekteyiz. Dış kaynaklı ve nefret temelli gözetleme yerine içsel ve gönüllü bir birliktelik söz konusudur. Herkes 15 dakikalığına da olsa ünlü olmaya ve mümkünse bu süreyi uzatmaya çalışmaktadır.

Günümüzde medya da dikizleme kültürüne hizmet etmektedir. Yemek programından spor programına, haberlere ve belgesellere kadar her şey dikizlemeyi destekler niteliktedir. Bu kültürde herkes röntgenci, herkes teşhircidir.

Niedzwiecki, dikizleme çağının başlangıcı olarak 2008 yılını vermektedir. Bu yılda internette kurulan ya da yaygınlaşan sosyal paylaşım siteleri hem kamusal alanı, hem özel alanı, hem de bu ikisi arasındaki sınırları derinden etkilemiş, değiştirmiş, yeni bir şekil vermiştir. Bu değişiklikler her geçen gün yeni değişiklikleri getirmektedir. Her değişiklik ise yeni tartışmalara sebep olmaktadır.

Niedzwiecki'in de dediği gibi, çağımız dikizleme çağı, kültürümüz de dikizleme kültürüdür. Bireyler ve toplum ise röntgencidir. Bu çağın temel enstrümanları ise kamera, televizyon, bilgisayar, internet, youtube, twitter, facebook vs.dir. Hâsılı kelam dijital ağlar, elektronik devreler, makinelerdir.

KAYNAKÇA

- Adorno, Theodor W., *Kültür Endüstrisi*, (Çev. Nihat Ülner, Mustafa Tüzel, Elçin Gen), İletişim Yayınevi, İstanbul 2007.
- Ağaoğulları, Mehmet Ali, *Eski Yunan'da Siyaset Felsefesi*, Verso Yay., İstanbul 1989.
- Akbulut, Nesrin Tan-Balkaş, Elif Eda, *Medya Mercek Altında*, Beta Yayınevi, İstanbul 2006.
- Akçalı, Selda İçin, *Gündelik Hayat Ve Medya*, Ebabil Yayınevi, Ankara 2006.
- Arendt, Hannah, *Geçmişle Gelecek Arasında*, (Çev. B. Sina Şener), İletişim Yayınları, İstanbul 1996.
- Arendt, Hannah, *İnsanlık Durumu Seçme Eserler 1*, (Çev. Bahadır Sina Şener), 2.Baskı, İletişim Yay., İstanbul 2003.
- Aristoteles. *Nikomakhos'a Etik*, (Çev. Saffet Babür), Ayraç Yayınevi, Ankara 1997.
- Atiker, Erhan, *Modernizm ve Kitle Toplumu*, Vadi Yayınları, Ankara 1998.
- Baker, Ulus, *Kanaatlerden İmajlara*, (Çev. Harun Abuşoğlu), Birikim Yayınları, İstanbul 2010.
- Baudrillard, Jean, *Tam Ekran*, (Çev. Bahadır Gülmez), YKY Yayınları, İstanbul 2004.
- Baudrillard, Jean, *Tüketim Toplumu*, (Çev. Hazal Deliçeçaylı-Ferda Keskin), Ayrıntı Yayınevi, İstanbul 2004.
- Bauman, Zygmunt. *Siyaset Arayışı*, (Çev. Tuncay Birkan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2000.
- Benhabib, Şeyla, "Kamu Alanı Modelleri", *Cogito Dergisi: Kent ve Kültürü*, Sayı:8(1996), (5. Baskı), YKY, 2009.
- Bennet, W. Lance, *Politik İllüzyon Ve Medya*, (Çev. Seyfi Say), Nehir Yayınevi, İstanbul 2000.
- Bentham, Jeremy- CatrinePease-Watkin- Werret, Simun, *Panoptikon Gözün İktidarı*, (Çev. Barış Çoban, Zeynep Özarslan), Su Yayınları, İstanbul 2008.
- Cangızbay, Kadir, "Globalleşme ve Kamusal Alan", *Kamusal Alan*, (Ed. Meral Özbek), Hil Yayınları, İstanbul 2004, 285-307.

Cavalier, Jean-Jacques, *Medya Ve İletişim Teknolojileri*, (Çev. Mete Çamdereli), Salyangoz Yayınları, İstanbul 2004.

Crary, Jonatthan, *Gözlemcinin Teknikleri*, (Çev. Elif Daldeniz), Metis Yayınevi, İstanbul 2004.

Çaha, Ömer. “İdeolojik Kamusalın Sivil Kamusala Dönüşümü”, *Doğu Batı*, Sayı: 5, *Kamusal Alan Özel Sayısı*, (3. Baskı), Doğu Batı Yayınları, Ankara 2004, 81-103.

Debord, Guy, *Gösteri Toplumu ve Yorumlar*, (Çev. Ayşen Ekmekçi-Okşan Taşkent), Ayrıntı Yayınevi, İstanbul 1996.

Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Gerçek Hayat Gazetesi Hediyesi, İstanbul

Dolgun, Uğur, *Şeffaf Hapishane Yahut Gözetim Toplumu*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2008.

Erkilet, Alev, *Eleştirellikten Uyuma*, Hece Yayınları, Ankara 2004.

Foucault, Michel. *Özne ve İktidar*, (Çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2000.

Fraser, Nancy. “Kamusal Alanı Yeniden Düşünmek: Gerçekte Varolan Demokrasinin Eleştirisine Bir Katkı”, *Kamusal Alan*(Ed. Meral Özbek), Hil Yayınları, İstanbul 2004, 103-133.

Garnham, Nicholas. *Medya ve Kamusal Alan*, (in “Habermas and The Public Sphere”, Ed. by Craig Caulhon), (Çev. S. Alankuş, H. Tuncel): <http://ilef.ankara.edu.tr/id/yazi.php?yad=795>, 2006.

Güneş, Sadık, *Medya Ve Kültür*, Vadi Yayınları, Ankara 2001.

Güneş, Sadık, *Enformasyon Toplumu'nun Putları*, Hece Yayınları, Ankara 2006.

Habermas, Jürgen, *İnsan Doğasının Geleceği*, (Çev. Kaan H. Ökten), Everest Yayınevi, İstanbul 2003.

Habermas, Jürgen, *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*, (Çev. T. Bora, M. Sincar), İletişim Yayınları, İstanbul 1997.

Hansen, Miriam. “Yirmi Yılın Ardından Negt ve Kluge'nin Kamusal Alan ve Tecrübesi: Değişken Karışımlar ve Genişlemiş Alanlar.”, *Kamusal Alan*(Ed. Meral Özbek), Hil Yayınları, İstanbul 2004, 141-181.

Horkheimer, Max, *Akıl Tutulması*, (Çev. Orhan Koçak), Metis Yayınları, İstanbul 1998.

Işık, Metin, *Medyada Yeni Yaklaşımlar*, Eğitim Kitapevi, Konya 2004.

İçduygu, A.– Keyman, F. “Globalleşme, Anayasallık ve Türkiye’de Vatandaşlık Tartışması.”, *Doğu Batı*, Sayı: 5, Kamusal Alan Özel Sayısı, (3. Basım), Doğu Batı Yayınları, Ankara 2004, 157-171.

Kalaycı, Nazile, “*Kamusal Alan*” Kavramı Üzerine Bir İnceleme: *Aristoteles-Marx-Habermas*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2007.

Kejanlıoğlu, D. Beybin, *Türkiye’de Medyanın Dönüşümü*, İmge Kitapevi, İstanbul 2004.

Kılıçbay, Barış, “Mahremiyet, Sıradan Gerçeklik Ve Medya”, *Kültür Ve İletişim Dergisi*, 2006-9/1, s.113-134.

Lull, James, *Medya İletişim Kültür*, (Çev. Nazife Güngör) Vadi Yayınları, Ankara, 2001.

Lyon, David, *Elektronik Göz Gözetim Toplumunun Yükselişi*, (Çev. Dilek Hattatoğlu), Sarmal Yay. , İstanbul 1997.

Lyon, David, *Gözetlenen Toplum*, (Çev: Gözde Soykan), Kalkedon Yay., İstanbul 2006.

Mahcupyan, Etyen. “Osmanlı’dan Günümüze Parçalı Kamusal Alan ve Siyaset.”, *Doğu Batı*, Sayı: 5, Kamusal Alan Özel Sayısı, (3. Basım), Doğu Batı Yayınları, Ankara 2004, 25-53.

Marshall, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev: Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yay., Ankara 2003.

Morley, David- RobinsKevin, *Kimlik Mekanları*, (Çev.: Emrehan Zeybekoğlu), Ayrıntı Yayınevi, İstanbul 1997.

Mutlu, Erol, *Televizyon Ve Toplum*, TRT Yayınları, Ankara 1999.

Mutlu, Erol, *İletişim Sözlüğü*, Ark Yayınevi, Ankara 1998.

Negri, Antonio. “Kamusal Alanın Yeniden Ele Geçirilmesi”, *Kamusal Alan*, (Ed. Meral Özbek), Hil Yayınları, İstanbul 2004, 395-407.

Negt, O- Kluge, A., “Kamusal Alan ve Tecrübe’ye Giriş”, *Kamusal Alan*(Ed. Meral Özbek), Hil Yayınları, İstanbul 2004, 133-139.

Noelle- Neumann, Elisabeth, “Suskunluk Sarmalı Kuramı’nın Medyayı Anlamaya Katkısı”, *Medya Kültür Siyaset* (Der: Süleyman İrvan), (2. Baskı), Alp Yayınevi, Ankara 2002.

Özbek, Meral, “Giriş: Kamusal-Özel Alan, Kültür ve Tecrübe”, *Kamusal Alan*(Ed. Meral Özbek), Hil Yayınları, İstanbul 2004, 443-499.

Özbek, Meral, *Kamusal Alan*, Hil Yay. , İstanbul 2004.

Özbek, Meral. “Politik Kamusal Alan ve Kolektif Yaratıcılık.”, *Kamusal Alan*, (Ed. Meral Özbek), Hil Yayınları, İstanbul 2004, 181-233.

Özön, Mustafa Nihat, *Osmanlıca Türkçe Sözlük*, Bilgi Yay., Ankara 1971.

Postman, Neil, *Televizyon Öldüren Eğlence*, (Çev. Osman Akınhay), Ayrıntı Yayınevi, İstanbul 2004.

Sennett, Richard, *Saygı*, (Çev. Ümmühan Bardak), Ayrıntı Yayınevi, İstanbul 2005.

Sennett, Richard, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, (Çev: Serpil Durak, Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yay., İstanbul 2002.

Sennett, Richard, *Karakter Aşınması*, (Çev.: Barış Yıldırım), Ayrıntı Yayınevi, İstanbul 2005.

Strauss, Leo, *Politika Felsefesi Nedir?*, (Çev. Solmaz ZelyutHünler), İstanbul: Paradigma Yayınları 2000.

Timisi, Nilüfer, *Yeni İletişim Teknolojileri Ve Demokrasi*, Dost Yayınevi, Ankara 2003.

Türk Dil Kurumu, *Türkçe Sözlük*, Ankara 1998

Vasseur, Frederic, *Geleceğin Medyaları*(Çev. Galip Üstün), İletişim Yayınları, İstanbul 1993.

Verstraeten, Hans, “Medya ve Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü”, *Medya Kültür Siyaset* (Der: Süleyman İrvan), (2. Baskı), Alp Yayınevi, Ankara 2002.

Yediay, Serhan- Akman, Haşim, *İnternet Çağında Gazetecilik*, Metis Yayınları, İstanbul 2002

Zabcı, Filiz Çulha. *Siyasal Kuramda Kamusal Alan Sorunsalı: Habermas ve Arendt*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1997.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Gülhanım KARAOĞLU
Doğum Yeri ve Tarihi	ERZURUM/ 1983
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo, Televizyon ve Sinema Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
İletişim	
E-Posta Adresi	gul.kucukalkan@atauni.edu.tr
Tarih	10.12.2010